

DEN PLANERADE UNDERVISNINGEN I FÖRSKOLAN

En jämförande studie av två olika länders
förskolor

THE PLANNED EDUCATION IN PRESCHOOL

A comparative study in two different
countries

Examensarbete i lärarutbildningen
Avancerad nivå 15 Högskolepoäng
Hösttermin År 2011

Charlotte Helin

Handledare: Susanne Gustavsson
Examinator: Annelie Andersén

Sammanfattning

Arbetets art:	Examensarbete i lärarutbildningen, Avancerad nivå, 15 hp Högskolan i Skövde
Titel:	Den planerade undervisningen i förskolan – En jämförande studie av två olika länders förskolor
Sidantal:	38
Författare:	Charlotte Helin
Handledare:	Susanne Gustavsson
Datum:	Januari 2012
Nyckelord:	Undervisning, svensk förskola, ukrainsk förskola, organisation, innehåll, delaktighet, inflytande, miljö, material

Skollagen beskriver att undervisning är det arbete som förskolläraren genomför utifrån läroplanens mål. Studiens syfte är att undersöka och jämföra den planerade undervisningen i förskolan i två länder. Genom att jämföra svensk förskola med ukrainsk förskola blev det möjligt att identifiera likheter och skillnader mellan dessa länders sätt att bedriva planerad undervisning. Datan samlades in genom observationer och analysen genomfördes med hjälp av att kategorisera materialet utifrån de valda aspekterna; organisation, innehåll, barns delaktighet och inflytande samt miljö. Resultatet visade att undervisningen i svensk och ukrainsk förskola både hade likheter och skillnader. Likheterna var att båda länderna använde sig av sång, tidslängden var ungefär densamma och barnen blev delaktiga på liknande sätt. Skillnaderna handlade om att det kunde ingå fler undervisningstillfällen under en dag i Ukraina, medan det genomfördes en undervisning per dag i Sverige. Innehållet varierade eftersom den ukrainska undervisningen erbjöd barnen olika slags teman och moment och den svenska undervisningen arbetade längre med ett tema. Barnen fick ha mer inflytande under undervisningen i Sverige än i Ukraina. Avslutningsvis diskuterades möjligheten att studera ett annat land och vad forskaren behöver ta hänsyn till. Även likheterna och skillnaderna mellan länderna och hur de påverkas av landets kultur och tradition diskuterades.

Abstract

Study:	Degree project in teacher education, Advanced level, 15 hp University of Skövde
Title:	The planned education in preschool – A comparative study in two different countries
Number of pages:	38
Author:	Charlotte Helin
Tutor:	Susanne Gustavsson
Date:	January 2012
Keywords:	Education, Swedish preschool, Ukrainian preschool, organization, substance, participation, influence, environment, material

The law of the school describes that education is the work which the preschool teacher accomplishes, based on goals from the curriculum. The purpose of this study is to investigate and compare the planned education in preschool in two countries. By comparing Swedish and Ukrainian preschool it became possible to identify similarities and differences between their ways to carry on education. The facts were collected through observations and the analysis accomplished by using the categorization scheme based on the chosen aspects; organization, substance, children's participation and influence and also environment. The result showed that education in Sweden and in Ukraine both had similarities as well as differences. The similarities consisted of that both countries used songs, the time length of the education was nearly the same and the children got participation in similar ways. One difference was that in Ukraine there could be several occasions of education during one day, but in Sweden it was accomplished in one occasion of education. The substance varied a lot because the Ukrainian education offered different themes and items and the Swedish education was working longer with one and the same theme. Children got more influence in Sweden than in Ukraine. At the end the possibility of studying another country was discussed and what the researcher needs to take respect for. Also the similarities and the differences between the countries were discussed and how they got influenced by the culture and the tradition of the country.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	1
1.1 Syfte	2
1.1.1 Frågeställningar.....	2
1.2 Begreppsdefinition.....	3
1.2.1 Undervisning.....	3
1.2.2 Organisation.....	4
1.2.3 Innehåll	4
1.2.4 Barns delaktighet och inflytande	4
1.2.5 Miljön	5
2. Tidigare forskning	6
2.1 Aspekter på undervisningen i förskolan.....	6
2.2 Kommunikation och inflytande i förskolan	7
2.3 Sammanfattning	9
3. Teoretiska utgångspunkter	10
4. Metod.....	12
4.1 Etnografi.....	12
4.2 Urval	13
4.3.1 Ukraina	13
4.3.2 Sverige.....	14
4.3 Observation	14
4.2.1 Datasamling i Ukraina.....	15
4.2.2 Datasamling i Sverige	16
4.4 Genomförande	16
4.4.1 Ukraina	16
4.4.2 Sverige.....	17
4.5 Analys	17
4.6 Validitet, reliabilitet och överförbarhet.....	19
4.7 Forskningsetik	20
5. Resultat	21
5.1 Organisation	21
5.1.1 Ukraina	21
5.1.2 Sverige.....	22
5.1.3 Jämförelse.....	22
5.2 Innehåll.....	22
5.2.1 Ukraina	22

5.2.2 Sverige.....	23
5.2.3 Jämförelse.....	24
5.3 Barns delaktighet och inflytande	24
5.3.1 Ukraina	24
5.3.2 Sverige.....	25
5.3.3 Jämförelse.....	26
5.4 Miljön.....	26
5.4.1 Ukraina	26
5.4.2 Sverige.....	27
5.4.3 Jämförelse.....	28
5.5 Vad erbjuds barnet i den svenska respektive ukrainska förskolans planerade undervisning?	28
6. Diskussion.....	30
6.1 Metoddiskussion.....	30
6.2 Resultatdiskussion	31
6.2.1 Gårdagens samling – dagens undervisning i den svenska förskolan	32
6.2.2 Likheter och skillnader mellan länderna	33
6.2.4 Avslutande diskussion.....	35
6.3 Fortsatt forskning.....	36
Referenser	37
Bilaga 1 – Brev till förskoleavdelningen	
Bilaga 2 – Brev till föräldrar	
Bilaga 3 – De observerade aktiviteterna	

1. Bakgrund

Den här studien fokuserar på den planerade undervisningen i förskolan och hur den genomförs i två länder, Sverige och Ukraina. Det är ett intressant område eftersom undervisning ingår i förskolans verksamhet och enligt Skollagen är det numera benämningen för förskolans målstyrda verksamhet¹. I studien undersöks de undervisningstillfällen som förskolläraren planerar och genomför i förskolan. Eftersom studien även studerar ett annat land blir det möjligt att få ett annat perspektiv på hur undervisning kan bedrivas och få distans till den svenska förskolan. Genom att jämföra två länders förskolor kan även centrala likheter och skillnader identifieras. Detta skapar funderingar kring vad som blir möjligt att lära av ett annat lands arbete med barns lärande och utveckling i förskolan.

Förskolan i Sverige är en central och naturlig del i vardagen för många barn. Enligt Skolverket har andelen inskrivna barn på förskolor ökat de senaste åren². År 2010 var 83 procent av alla 1-5-åringar inskrivna i förskolan jämfört med år 2000 då andelen var 66 procent. Det betyder att förskolan får en allt mer etablerad roll i samhället. Detta märks även i regeringen och i riksdagens beslut. Redan 1998 markerades förskolans betydelse i det livslånga lärandet när läroplanen för förskolan etablerades.³ Denna läroplan reviderades 2010 (Utbildningsdepartementet, 2010) för att tydliggöra vissa mål, det pedagogiska ansvaret hos förskollärarna och verksamhetens utvärdering. Läroplanen beskriver att "förskolan ska erbjuda barnen en i förhållande till deras ålder och vistelsetid väl avvägd dagsrytm och miljö" (s. 9). "Den pedagogiska verksamheten ska genomföras så att den stimulerar och utmanar barnets utveckling och lärande" (s. 11). Det benämns inte i läroplanen exakt hur förskollärarna ska arbeta i förskolan. Den beskriver däremot olika mål och riktlinjer som anger inriktningen på förskolans arbete och vilket ansvar personalen har.

Den ukrainska förskolan ansågs vara viktig redan under Sovjetunionens tid då förskolan var en viktig träning för barnen inför skoltiden⁴. I Ukraina fanns det gott om förskolor belägna i fabriker och andra industriella objekt. Men under slutet av 90-talet minskades dock antalet förskolor eftersom lokala budgetar fick brist på medel, födelseantalet minskade och under längre perioder var flera föräldrar arbetslösa. För att kunna förbättra den finansiella situationen för förskolan påbörjades en process för att få förskolorna att bli kommunal egendom. Detta arbete pågick 1997-1999. År 1998 var 38 procent av de ukrainska barnen, 1-6 år, inskrivna i förskolan, detta berodde som sagt på den stora minskningen av förskolor. Föräldrar hade dock ett personligt intresse av att få möjlighet att ge förskoleundervisning till sina barn, trots minskningen. Skollagstiftningen i Ukraina ger mycket uppmärksamhet till undervisningen i förskolan. Det finns ett flertal lagar och några utav dem är: *Laws On Pre-School Education*, *On protection of Childhood*, och *On Approval of the State Standard of Pre-School Education*. Ukraina har, liksom den svenska förskolan, en läroplan för hur arbetat i

¹ Hämtad från <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?mid=3911&bet=2010:800#K8> [2011-12-12]

² Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2521> [2011-09-12]

³ Hämtad från <http://www.regeringen.se/sb/d/1482> [2011-09-12]

⁴ Hämtad från http://www.ednu.kiev.ua/edu_se_pres.htm [2011-12-09]

förskolan ska organiseras. Läroplanen innehåller mål som beskriver vad barnen ska lära sig i förskolan och vad de ska kunna innan de börjar skolan⁵.

Under mina tidigare besök på svenska förskolor i min lärarutbildning har jag sett flera aktiviteter ur den planerade undervisningen. Denna undervisning har sett olika ut avseende organisation och innehåll. Detta kan bero på en rad olika faktorer som; verksamhetsprofil, barngrupper, barnens behov, förskollärarnas bakgrund och erfarenhet. I min tidigare erfarenhet från förskolor har jag upplevt att verksamhetsprofilen påverkar den planerade undervisningen. Beroende på vilken verksamhetsprofil en förskola har, så skapas en viss kultur i verksamheten. Denna kultur påverkar undervisningen eftersom profilen genomsyrar förskollärarnas arbete. Jag upplevde en stor skillnad mellan en förskola som arbetade enligt montessoripedagogik jämfört med den förskola som inte arbetade utifrån någon vald pedagogik. Förskollärarna på den förskolan kallade sin verksamhet för "traditionell förskola". Förskolan med montessoriprofilen hade fler material som de kunde använda i den planerade undervisningen och de arbetade medvetet med matematik. Den andra förskolan utan profil arbetade istället utifrån olika teman till exempel Pippi Långstrump, rymden med mera. Det finns därmed skillnader i de svenska förskolornas undervisning utifrån möjligheten att använda en profil eller inte.

Det som intresserar mig är hur förskollärare använder den planerade undervisningen i förskolans verksamhet. Hur organiseras undervisningen och vad innehåller de? Hur kan barnens inflytande i undervisningen beskrivas? Genom att observera undervisningen på två förskolor i olika länder får jag reda på skillnader mellan dessa länder och kan jämföra dessa med varandra. Studien behandlar ett intressant område för förskollärare eftersom den synliggör aspekter på den planerade verksamheten som inte alltid är märkbart i vardagen. Dessutom får verksamma förskollärare och förskollärarstudenter ta del av en annat lands sätt att planera undervisningen och på så sätt få andra perspektiv på den svenska förskolans verksamhet.

1.1 Syfte

Studiens syfte är att undersöka och jämföra den planerade undervisningen i förskolan i två länder. Utgångspunkten är att miljön, innehållet, metoden i undervisningen och läraren har betydelse för barnets upplevelse och vad som ges möjlighet att lära. Genom jämförelsen är det möjligt att identifiera det unika och det lika.

1.1.1 Frågeställningar

- Hur organiseras den planerade undervisningen?
- Vilket innehåll har undervisningen?
- Hur görs barnen delaktiga i undervisningen? På vilket sätt får barnen ha inflytande?

⁵ Jag har fått ta del av vissa områden från den ukrainska läroplanen för förskolan som en lärare i Ukraina översatte till engelska. Jag har även fått information om läroplanen från olika lärare i Ukraina genom samtal och diskussioner.

- Hur använder förskollärare miljön och materialet?

1.2 Begreppsdefinition

Under detta avsnitt definieras de begrepp som ingår i studien och som utgör ett redskap i analysarbetet. Dessa begrepp definieras utifrån svensk kontext och får därmed ett svenskt perspektiv på hur de kan komma till uttryck i förskolan. Jag beskriver även hur dessa begrepp relateras till den här studien.

1.2.1 Undervisning

I skollagen finns en definition av begreppet undervisning; ”sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden”⁶. Detta betyder att undervisning numera är det formella uttrycket för den planerade verksamheten i svensk förskola. Eftersom det förekommer olika benämningar i Sverige och Ukraina så använder jag begreppet ”planerad undervisning” för att beskriva de aktiviteter som planeras och genomförs av förskollärare. På den svenska förskolan säger förskollärarna ”samling” och de ukrainska förskollärarna säger ”lesson” på engelska, vilket betyder lektion på svenska. Begreppet ”lesson”/lektion är ett uttryck för den aktivitet som ingår i undervisningen (Rosenqvist, 2000), vilket även skulle kunna vara ett uttryck för den undervisning som bedrivs i förskolan.

Begreppet ”samling” definierar Rubinstein Reich (1996) som en gemensam aktivitet för en grupp barn och vuxna i förskolan. De sitter ofta samlade i en cirkel och vuxna leder olika aktiviteter. Dessa aktiviteter hålls på en bestämd plats och på en bestämd tid och återkommer regelbundet. Rubinstein Reich menar att samlingens innehåll och form har sina rötter hos Friedrich Fröbels pedagogik. Rosenqvist (2000) refererar till Morgenstern, som var en av Fröbels uttolkare, som menar att även de minsta barnen skulle undervisas enligt Fröbels idéer. Rosenqvist menar att den svenska förskoleverksamheten tog avstånd från att använda och se verksamheten som undervisning. Sveriges Barntädgårdslärares Riksförbund ansåg på 50-talet att barn som var yngre än 7 år inte skulle få undervisning. Undervisningen var då auktoritär och de ville förhindra att de attityderna skulle påverka förskolan och barnen. Inför arbetet med läroplanen för förskolan (Lpfö 98) diskuterade utredarna i Barnomsorgskommittén undervisningsbegreppet och de ville ge förskollärare möjlighet att undervisa. De ville förändra den snäva synen på undervisning i skolan och därmed fördes begreppet undervisning in i förskolans verksamhet genom läroplanen.

Genom att använda begreppet planerad undervisning beskrivs all den undervisning som förskolläraren genomför och planerar i verksamheten. Vid vissa tillfällen förekommer begreppet ”samling” på grund av att de refererade författarna använder sig av det uttrycket.

⁶ Hämtad från <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2010:800#K8> [2011-12-12]

1.2.2 Organisation

Samlingar, eller med studiens benämning planerad undervisning, kan organiseras på olika sätt och Rubinstein Reich (1996) påpekar att den oftast börjar med ett namnupprop och avslutas med att barnen får lämna samlingen enligt ett visst system. Samtalen under samlingen kan genomföras på olika sätt. Antingen genom att förskolläraren leder samtalet mot ett bestämt ämne, läraren ställer frågor till barnen eller genom det äkta samtalet som kännetecknas av att det inte finns någon avsikt (Rubinstein Reich). I dagens förskola anser jag att det talas om aktiviteter med mål och med avsikt, det vill säga en målstyrd verksamhet. Denna skillnad kan bero på att Rubinstein Reich skrev detta innan läroplanen för förskolan kom 1998 vilket gjorde målstyrningen mer tydlig. Nordin-Hultman (2000) tar upp tidens organisation som en faktor i förskolans verksamhet. Tiden styr hur verksamheten utformas och vad som blir möjligt att göra vid olika tillfällen.

Med organisation avses i denna studie hur förskolläraren utformar undervisningen, hur den genomförs och struktureras samt på vilket sätt i förhållande till tid och miljö. Organisation av tid avser när undervisningen äger rum och dess tidslängd. Organisation av miljö handlar om hur förskolläraren använder rummet och hur undervisningen struktureras utifrån den.

1.2.3 Innehåll

Enligt Rubinstein Reich (1996) brukar innehållet i samlingar/planerad undervisning bestå av olika delmoment. Ett av dem är närvaro-upprop för att se vilka som är närvarande. Ett annat vanligt moment är sång och rörelse, rim och ramsor. Sångerna har en viktig uppgift, anser Rubinstein Reich, eftersom barnen får uppleva gemenskap genom allsången. Samtal är också ett moment som ofta förekommer som verbal interaktion mellan förskolläraren och barnen om ett specifikt ämne. Samtalens innehåll kan handla om: vad de har gjort tidigare, vad de ska göra, om uppfostran eller om begreppsträning. Lek är ett annat delmoment i samlingen och Rubinstein Reich ger exempel på olika slags leker; gissningslekar, begrepps- och minnestränande lekar, ramslekar och rörelselekar. Detta innehåll som Rubinstein Reich beskriver kan ses som inaktuellt på grund av att hennes studie genomfördes för ungefär 20 år sedan. Även fast hon beskriver hur samlingens innehåll såg ut på 90-talet så kan jag härleda det till den undervisning jag har mött under min verksamhetsförlagda utbildning. Utifrån de erfarenheter jag har så innehåller ofta samlingar/undervisning sång, rim och ramsor och olika slags samtal. Däremot är undervisningen mer målstyrd nu än vad den var på 90-talet innan läroplanen för förskolan kom (Lpfö 98).

I den här studien beskriver begreppet innehåll vad undervisningen handlar om. Innehållet är det aktuella ämnet som förskolläraren har valt för den planerade undervisningen.

1.2.4 Barns delaktighet och inflytande

Enligt Pramling Samuelsson & Sheridan (2006) innebär inflytande att barn i förskolan ska få vara med och diskutera och fatta beslut om olika saker. Till exempel fatta beslut

om utformningen av den pedagogiska miljön, diskutera regler för verksamhetens och temans innehåll och utformning. Inflytande och delaktighet är två begrepp som ligger nära varandra (Westlund, 2011). En del förskollärare använder begreppet delaktighet när de pratar om barns inflytande. Westlund refererar till Arnér som skiljer på dessa två begrepp och menar att begreppet delaktighet innebär att ta del av något som någon annan redan har bestämt.

Med inflytande menas i den här studien barnens påverkan av den planerade undervisningen och hur förskolläraren ger barnet möjlighet att påverka. Det kan till exempel vara påverkan på undervisningens innehåll, organisation eller miljö. Med delaktighet menas hur barnen blir delaktiga i undervisningen, det vill säga när förskolläraren låter barnen bli aktiva och få genomföra saker.

1.2.5 Miljön

Barns lärande påverkas av den pedagogiska miljöns utformning och därför är den betydelsefull enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2006). Barnen får budskap från miljön om vad som förväntas ske i den pedagogiska verksamheten. Eftersom lärandet alltid är en del av ett sammanhang så blir den pedagogiska miljön det sammanhang där barnens lärande sker i förskolan. Pramling Samuelsson och Sheridan definierar den pedagogiska miljön som ett begrepp där den fysiska utformningen, materialet, samspelet mellan barn och vuxna och mellan barn och även klimatet ingår.

Begreppet miljö används i arbetet för att beskriva den fysiska miljön där verksamheten och den planerade undervisningen bedrivs. Miljön kan därför vara ett rum, en del av ett rum, ute eller inne. Miljön beskriver även olika material som används i undervisningen av förskolläraren och barn. Det innebär att jag har valt en mer begränsad definition än Pramling Samuelsson och Sheridan (2006).

2. Tidigare forskning

Under denna rubrik presenteras forskning som berör den svenska förskolans undervisning och olika faktorer som påverkar den. Jag har valt att dela in kapitlet i två delar, *aspekter på undervisning i förskolan* och *kommunikation och inflytande i förskolan*, för att lättare kunna koppla forskningen till mina frågeställningar. Under första rubriken presenteras forskning om den planerade undervisningen utifrån organisationen kring tiden och miljön. Den andra rubriken, kommunikation, berör barnens delaktighet och inflytande i förskolan samt kommunikation och samspel mellan barn och lärare.

2.1 Aspekter på undervisningen i förskolan

Rosenqvist (2000) genomförde en intervjustudie för att få reda på hur förskollärarstudenter uppfattar begreppet undervisning i förskolan. Utifrån analysen av samtalen med studenterna kommer hon fram till tre övergripande föreställningar; synonyma undervisningsföreställningar, skoltraditionella föreställningar och barnomsorgsundervisningsföreställningar. Den första föreställningen visar att studenterna talar om undervisning och inläring som synonyma begrepp och lägger samma innebörd i de två orden. Rosenqvist menar att studenterna inte kan skilja mellan undervisningsperspektivet från lärandeperspektivet eftersom de förknippar undervisning med inläring och lärande.

Den andra föreställningen benämns som skoltraditionella föreställningar där studenterna relaterar undervisning till skolan och som är associerad med ”kateder, fråga-svar och förmedling” (Rosenqvist, 2000, s. 137). Hon menar att studenterna associerar till traditionell undervisning, eller katederundervisning, där läraren instruerar barnen som är passiva mottagare. När studenterna samtalar om samlingen tolkar Rosenqvist det som att de har bilden av att samlingen har starka inslag av skoltraditionellt arbetssätt. De nämner även en viss sorts lek som arrangeras av förskolläraren. Några studenter kallar det för undervisningslekar medan andra kallar det för planerad lek. De här lekarna har ett syfte att lära barnet något och därför anser Rosenqvist att de berör det skoltraditionella föreställningen.

Den tredje föreställningen, barnomsorgsundervisningsföreställning, (Rosenqvist, 2000). Innebär att undervisningen sker utan att barnen är medvetna om att de undervisas eller lär sig något. Rosenqvist kallar detta för indirekt undervisning som även, enligt studenterna, kan ske spontant genom att förskolläraren fångar upp händelser som sker i nuet. Studenterna talar även om trygghetslek, fri lek, där barnen börjar leka spontant själva. Dessa lekar skapas i naturliga situationer med barnen och kan därför inte planeras med ett syfte i förväg. Förskolläraren ska kunna vara med barnen och leka i trygghetsleken för att det ska bli undervisning och de ska även främja undervisning och lärande genom att arrangera miljöer, anser Rosenqvist. Undervisning som arrangeras med barnet i centrum menar studenterna uttrycks genom att man ”utgår från barnet” och gör något på ”deras villkor”. Enligt Rosenqvist använder studenterna ord som ”lära ut”

och ”visa” när de talar om barnundervisning. De studerande anser att undervisning ska utgå från att barnet ska lära av sig självt, det vill säga ”barnet får bli den aktiva och lära sig själv att se i det som visas fram” (Rosenqvist, 2000, s. 150).

Nordin-Hultmans (2004) studie handlar om svenska och engelska förskole- och skolmiljöer och hur tiden, rummen och materialet påverkas i förhållande till relationer, lärande och subjektskapande. Nordin-Hultman observerar miljön utifrån tre olika aspekter och den tredje formen av observationer koncentrerar sig på tidens struktur och hur dagsprogrammet schemalägger olika aktiviteter. I analysen kommer hon fram till att de svenska förskolorna har starka regleringar av tiden och rummet. I en given ordningen framgår dagliga rutiner och aktiviteter med många övergångar. I dagsprogrammet finns inslag som är återkommande varje dag, såsom samling och utevistelse, och även ett antal rutiner, som är associerade till omvårdnad; lunch, vila, gå på toa, klä av och på sig med mera. Tidens organisation, hur tiden och dagsprogrammet planeras, bestämmer vad barnen har tillgång till i form av rum, möjligheter och erbjudanden i rummen och material. I de engelska förskolorna får Nordin-Hultman möta en svagare reglering av tiden. Det finns ett mindre antal fasta omvårdnadsrutiner som förskollärarna behöver passa in och det påverkar antalet övergångar. Vid de flesta aktiviteter är inte hela barngruppen involverad men vid de tillfällen då hela barngruppen ska delta planeras de in så att de tidsmässigt kommer efter varandra. Exempel på sådana aktiviteter är samling, grupplekar, sagoläsning och lunch.

Tullgrens (2004) studie handlar om barns lek i förskolan och vad som händer när förskollärarna deltar i den. I hennes beskrivningar blir det tydligt hur förskollärarna styr barnens dag på förskolan. På den ena förskolan genomför förskollärarna få planerade aktiviteter. Dagen på förskolan styrs av måltiderna och däremellan leker barnen inne eller ute. Det är främst de äldre barnen som får delta i vissa aktiviteter såsom teater, forumspel och skolförberedande övningar. Förskollärarna på den andra besökta förskolan styr tiden genom olika planerade aktiviteter. Varje dag genomför de samlingar och verksamheter i åldersindelade grupper, tidsmässigt förlagda till förmiddagen. På eftermiddagen får barnen tillfälle att leka och själva välja aktiviteter. Den tredje beskrivna förskolan arbetar med temaarbete eller andra planerade aktiviteter på förmiddagen och på eftermiddagen får barnen bestämma i form av lekar och aktiviteter.

Avseende förskolans fysiska miljö visar Nordin-Hultman (2004) hur svenska och engelska förskolor är konstruerade och inredda på olika sätt. De svenska förskolorna är avgränsade i olika rum och i engelska förskolor finns det oftast ett och samma rum som avskärmas på olika sätt. Ett annat tydligt mönster är att den svenska förskoleavdelningen oftast består av tre rum där ett av rummen är ett lek/bygg- och vilrum där också samlingar äger rum. Den engelska förskolan har oftast sju eller åtta olika aktivitetsområden på avdelningen.

2.2 Kommunikation och inflytande i förskolan

Hur förskollärare arbetar med förskolebarns inflytande fokuseras i Westlunds (2011) studie. Ett av arbetsätten kännetecknas av arbetets form där förskollärare arbetar på olika sätt för att stödja barns inflytande. En arbetsform är att förskollärarna skapar

handlingsutrymme där barnen inte är beroende av att förskollärare sätter ingång aktiviteter. Samtal med barn är en annan form för att barnen ska få komma till tals och uttrycka sina tankar. Förskollärarna uppmuntrar barnen till att kommunicera med varandra och på så sätt skapas inflytande i relation till andra barn. En indirekt form av inflytande är när förskollärarna formar verksamheten utifrån barnens intressen och behov. Den vanligaste arbetsformen är att barnen får vara med och välja och bestämma. Antingen ger förskollärarna barnen valalternativ eller så får barnen komma med egna förslag. Förskollärarna ger även erbjudanden och förslag som barnen kan ta ställning till och de uppmuntrar barnen till att ta egna initiativ.

En annan aspekt som Westlund (2011) visar på är olika dilemman som uppkommer i arbetet med barns inflytande. Problematiken hos dessa dilemman handlar om förhållandet mellan frihet och styrning. Förskollärarna upplever att de har krav på sig som gör att de inte alltid kan ge barnen inflytande, även om de skulle vilja. Dessa krav kan komma från kollegor, föräldrar eller bristande personalresurser. Nästa dilemma handlar om rättvisa, om barnen ska få olika möjligheter till inflytande beroende på deras olika intressen och personligheter, eller om barnen istället ska behandlas lika och få samma möjligheter till inflytande. Förskollärarna upplever ett annat dilemma där de står inför valet att antingen låta barnen välja fritt eller, för att bryta stereotypa könsnormer styra barnen mot vissa aktiviteter. Det sista dilemman behandlar förskollärarnas upplevelse av att barnen säger vad de tror att andra vill höra, även fast de får möjligheter till inflytande och får säga vad de själva vill.

Tullgrens (2004) studie fokuserar på vad som blir föremål för förskollärarnas styrning och med vilka tekniker de styr barnen i leken. Hon kommer fram till att förskollärarnas styrning kan delas in i tre teman; att barn leker, vad barn leker och hur barn leker. Temat *att barn leker* omfattar barnens aktivitetsgrad och barnen förväntas leka på ett sätt som anses vara utvecklande. Förskollärarna växlar mellan att stötta och uppmuntra de lekande barnen och att reglera de barn som inte uppfyller aktiviteternas förväntningar. Det andra temat, *vad barn leker*, beskriver lekarnas innehåll som styrs bort från det som uppfattas obehagligt till det som anses vara trevligt och nyttigt. Familjeleken är en ”nyttig” lek som får stort utrymme, medan högljudda och rörliga lekar hindras eftersom de anses vara olämpliga och våldsamma. De lekar som ger ett önskvärt lärande handlar ofta om moraliska frågor medan de lekar som har våldsamt innehåll kan leda till kunskaper som inte är nyttiga, därför regleras sådana lekar. Det sista temat, *hur barn leker*, handlar om hur barnen är mot varandra och kommunikationens roll i leken. Barnen får träna på att kommunicera med varandra i leken och de uppmuntras att ge uttryck för sina känslor. Genom leken och kommunikation får barnen lära sig samhällliga normer. I dessa tre teman kan vi se att förskollärarna har som avsikt att styra barnen bort från det som inte är önskvärt till något som uppfattas positivt. Leken styrs även mot sådant som anses vara nödvändigt att kunna som samhällsmedlem i form av framtida kompetenser.

En av de tekniker som Tullgren menar att förskollärare använder är inneslutande och uteslutande där leken korrigeras med hjälp av de gällande normerna. Familjeleken blir ofta föremål för inneslutning eftersom den inbjuder till rätt sorts lek. Tillrättavisning är den vanligaste bland uteslutande tekniker då förskolläraren säger åt barnen att ändra sitt beteende. Avståndstagandet är också en uteslutande teknik där förskolläraren visar sitt

ogillande gentemot leken. Att använda sig av inneslutningar och uteslutningar påverkar barnen att leka på ”rätt” sätt. ”Barnen förväntas leka på ett ”normalt” sätt som inte är för mycket och inte för lite” (Tullberg s. 115).

Lek i förskolan kan uttryckas på olika sätt och detta påverkar barns lärande och utveckling (Synodi, 2010). De tre viktigaste aspekterna av leken är enligt Synodi barnstyrd, lärarstyrd och en ömsesidig styrning av både lärare och barn. Synodi menar att dessa tre aspekter bör förskolläraren erbjuda för att främja barnets utveckling. Den vanligaste är dock barnstyrd lek, eller fri lek, där förskolebarnen får leka utan förskollärarnas påverkan. Den andra aspekten av lek är lärarstyrd eller strukturerad lek. Vid den här typen av lek är det förskolläraren som förbereder lekar eller lekfulla aktiviteter för att använda dem som pedagogiska möjligheter. Reglerna i lärarstyrd lek kan antingen vara givna av förskollärarna (pussla), inkluderade i leksaken eller materialet (bygga ett flygplan) eller så uttrycks reglerna i lekens namn (hitta två likadana saker). . Förskolläraren planerar verksamheten utifrån barnens intresse, deras utvecklingsnivå och utifrån läroplansmål med hjälp av lekfulla aktiviteter och spel. När både vuxna och barn delar på inflytandet i leken kallas den för ömsesidigt eller gemensamt styrd. Denna lek uppstår när förskollärare blir involverade i barnens fria lek på ett sätt som inte är störande för barnet.

2.3 Sammanfattning

Den tidigare forskning som har beskrivits innehåller olika delar som kan kopplas till min studie. Utifrån den planerade undervisningen i förskolan fokuserar min studie på aspekterna organisation, innehåll, barns delaktighet och inflytande och till sist miljöns användning. Tidens organisation och miljöns konstruktion och inredning har Nordin-Hultman (2004) forskat om i en jämförande studie mellan svensk och engelsk förskola. Något som även jag undersöker är hur tiden är strukturerad, vilket ser olika ut för de två länderna i Nordin-Hultmans forskning. Miljöerna i hennes studie ser också olika ut och var de genomför till exempel samlingar. Även Tullgren (2004) visar genom sin studie hur förskollärare styr och planerar dagen på förskolan genom olika mängder av planerade aktiviteter och genom att påverka barnens lek.

Synodi (2010) skriver om den lärarstyrda leken vilket kan ses som en form av undervisning där läraren har planerat en aktivitet. Hon ger exempel på vad de kan innehålla och jag vill ta reda på vad de ukrainska och svenska förskolornas undervisning innehåller. Förskolebarns inflytande handlar Westlunds (2011) studie om och hon kommer fram till att förskollärarna ger barnen möjlighet att påverka de planerade aktiviteterna. Jag vill undersöka på vilket sätt barnen får ha inflytande i förskolans undervisning. Rosenqvist (2000) studie beskriver vilka olika typer av föreställningar studenter kan ha om begreppet undervisning i förskolan. Studenterna menar att undervisning i förskolan ska ske utan att barn är medvetna om det genom spontana händelser, indirekt undervisning. I min studie har jag valt att utgå från undervisningstillfällena som är planerade av förskolläraren. Förskollärarna har då någon sorts planering, syfte eller tanke för vad undervisningen ska innehålla och vad barnen ska erbjudas.

3. Teoretiska utgångspunkter

I min studie har jag valt att utgå från det sociokulturella perspektivet som utvecklades via Lev Vygotskij (1896-1934). Enligt Vygotskij (1999) sker inläring som en social process och därmed blir barnet delaktig i en gemensam kultur. Han menar även att barnet blir starkare och klokare när de får samarbeta med andra, ”det höjer sig till en nivå där det kan lösa svårare intellektuella uppgifter” (s. 331). Ur ett sociokulturellt perspektiv menar Säljö (2010) att kunskaper och färdigheter utvecklas mellan människor i samhället. En central fråga för det sociokulturella perspektivet är enligt Säljö att se samhällets olika aktiviteter ur ett lärandeperspektiv och förstå samspelet mellan individer och kollektiv, som innefattar familj, skola, organisationer med flera. I min studie vill jag se hur samspelet mellan barn och vuxna uttrycks under den planerade undervisningen. Mitt fokus blir då att undersöka på vilket sätt barnen blir delaktiga och hur deras inflytande tas tillvara av förskollärarna.

Språket är ett medel för förståelse och social samvaro (Vygotskij, 1999; Säljö, 2010). Utifrån ett sociokulturellt perspektiv menar Wertsch (1991) att även människans handlingar är en viktig aspekt i den sociala samvaron. Människan behöver använda språkliga redskap och handlingar för att kunna fungera i en social praktik och förstå sin omvärld (Säljö, 2000). När människan ingår och deltar i sociala praktiker och använder sina språkliga redskap sker lärande och utveckling. Relationen till omvärlden förändras när en människa kan börja använda ett nytt redskap, vilket leder till att även sättet att medverka i en verksamhet förändras. Sociokulturellt förhållningssätt handlar om att handlingar är beroende av miljön där de utförs och kan därför inte separeras från den (Wertsch, 1991). I min studie är miljön en viktig aspekt eftersom förskolans undervisning pågår i en viss omgivning som påverkar undervisningen och handlingarna.

Vygotskij (1999) diskuterar begreppen tanke och språk och hur dessa hänger ihop och utvecklas. Han menar att tanke och språk inte är identiska men de utgör en enhet och genom komplicerade övergångar hör de samman. Sambandet mellan tanken och språket utvecklas hos barnet genom deltagande i kommunikation med andra människor. Genom dialogen med andra människor får språket sin sociala funktion. Språket består av två olika plan; det inre, semantiska sidan av språket och den yttre, faktiska sidan. Dessa två menar Vygotskij bildar en enhet tillsammans, även om de utvecklas på olika sätt. Språkets yttre sida utvecklas hos barnet genom att de börjar i delar och går till helheten, alltså från några få ord till sammanhängande fraser. Den andra sidan, den inre, börjar i helheten och sedan förstår barnet delar och ordens betydelser genom att dela upp en sammansatt tanke till enstaka ordbetydelser. Människan är beroende av att språket utvecklas eftersom det är en nödvändighet för att kunna organisera sig socialt och samordna handlingar i kollektiva verksamheter (Säljö, 2010).

Säljö (2010) tar upp begreppet kulturella institutioner, vilken barnen föds in i, som består av mänskliga relationer, kommunikativa mönster och fysiska artefakter och arrangemang. Institutioner enligt Säljö är olika företeelser som befäster social interaktion. Denna sociala interaktion innehåller; kommunikativa mönster, hur man ska bete sig mot andra människor genom samtal och interaktion samt institutionella arrangemang där det finns olika aktiviteter och rutiner. Några exempel på institutionella

arrangemang är familjen och vänkretsen samt offentliga institutioner som till exempel skola, varuhus, arbetsplats, sjukhus med flera. En individ ingår i flera sociala praktiker och på så sätt får den lära sig hur den kan agera och uttrycka sig i olika situationer. Säljö ger ett exempel på ett institutionellt sammanhang som barn möter, deltar i och återskapar, vilket är förskolan. Barnet möter där olika kommunikativa situationer som samtal med kamrater och vuxna, sagoberättande, lek, sång och utflykter. De möter även olika fysiska redskap och arrangemang; fysiska rum för lek och samling, leksaker och lekredskap, bilder och böcker. Även förskolans läroplan nämner förskolan som en social och kulturell miljö; "Förskolan ska vara en levande social och kulturell miljö som stimulerar barnen att ta initiativ och som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens." (Utbildningsdepartementet, 2010. s. 8)

I min studie ser jag undervisningen i förskolan som en social pedagogisk praktik. Förskolan är den institution som barnen visats i och undervisningen är en av de kommunikativa situationer som förekommer där. Jag fokuserar på undervisningen som en handling vilken utspelas i en vald miljö. Där undersöker jag vad aktiviteten består av och vad som sker där. Ett fokus finns även på undervisningen som språklig praktik eftersom det förekommer en kommunikation mellan förskollärare och barn. I mina observationer kommer jag att fokusera främst på handlingen eftersom jag inte kan förstå ukrainska och ryska. Med hjälp av en översättare kan jag ändå få en uppfattning om vad som sägs och görs i undervisningen.

4. Metod

Under detta kapitel presenteras den metod jag valt för min studie och hur jag gick tillväga vid datainsamling och analys. Där det är relevant har jag valt att dela upp texten i en ukrainsk del och en svensk del för att tydliggöra hur datainsamlingen gick till i de två länderna. Studien bygger på en kvalitativ metod med etnografi som grund.

4.1 Etnografi

Inom den kvalitativa forskningen finns det olika traditioner och etnografin är den tradition som växt fram ur antropologin och etnologin (Olsson & Sörensen, 2011; Kullberg, 2004; Bell, 2000). Antropologerna ville studera ett helt samhälle eller en viss aspekt av ett samhälle i detalj (Bell, 2000). Metodiken som de utvecklade grundade sig på observationer där de i vissa fall, var helt och delvis delaktiga i det studerade samhället. Genom att vistas i en kultur får forskaren lära känna människor i deras vardag och på så sätt kan den lära känna en kultur och förstå de beteenden som finns där (Olsson & Sörensen, 2011). Enligt Kullberg (2004) kan en etnografisk studie innehålla både kvalitativa och kvantitativa datainsamlingsmetoder. Det vanligaste är en kvalitativ metod där forskaren vill förstå fenomen utifrån människans omvärld. Fenomenen undersöks i *naturliga miljöer* och det är det *naturliga flödet av händelser* som undersöks. Forskarens redskap i den kvalitativa metoden är observationer och intervjuer. I en kvantitativ metod vill forskaren mäta och pröva människors kunskaper genom exempelvis enkäter. Den kvantitativa metoden vill alltså se generella förhållanden för en viss grupp människor medan den kvalitativa vill förstå människans handlande i sammanhanget (Alexandersson, 1994). Eftersom jag ville ta reda på vad den planerade undervisningen erbjuder barnen och hur barnen agerar i den, så passade detta förhållningssätt in på det jag ville studera.

Det finns både fördelar och nackdelar med att göra en etnografisk studie med kvalitativ datainsamlingsmetod. Olsson och Sörensen (2011) påpekar att en begränsning är att studier av en miljö erbjuder en mängd intryck och en hel del måste ignoreras och utelämnas. Därför menar Olsson och Sörensen att det är viktigt att all information antecknas på ett organiserat sätt, till exempel genom en observationsmatris. Jag såg inte denna begränsning som något problem för min studie. Vid observationerna använde jag mig av fältanteckningar och var därför medveten om att en del intryck inte kunde hinnas med att antecknas eftersom jag valde att inte använda någon matris. En begränsning enligt mig var att jag inte helt följde etnografin i min studie. Jag hade inte möjligheten att studera en verksamhet under en längre period, vilket är centralt för etnografiska studier. Många etnografiska studier har en längre period av datainsamling där de deltar i gruppens vardagliga liv (Olsson & Sörensen, 2011), medan jag enbart hade några veckor till förfogande för att samla in material. Dessutom koncentrerar sig etnografin på en verksamhet, vilket i min studie skulle ha innefattat en förskola. Istället valde jag att observera undervisningen i fler förskolor för att få syn på fenomenet undervisning.

4.2 Urval

Eftersom jag inte hade för avsikt att studera förskolor som arbetade utifrån en viss pedagogik så valdes förskolor slumpmässigt. Det var slumpen som fick avgöra vilka svenska förskolor som blev tillfrågade och jag hade inga kriterier för vilka förskolor som skulle delta i studien.

4.3.1 Ukraina

Att det blev just Ukraina som jag jämförde de svenska förskolorna med berodde på ett samarbete mellan lärarutbildningarna i de två länderna. Projektet handlade om ett utbyte med studenter mellan länderna och den här resan skulle bli ett första steg i den riktningen. Eftersom jag har ett intresse för andra länder så såg jag en stor möjlighet att få tillfälle att se hur en annat land arbetar med barn i förskolan.

De ukrainska förskolorna valdes ut med hjälp av kontakter via min lärarutbildning. Det var främst *Teacher Training College* (lärarutbildning), *Educational and Rehabilitation Centre* och *Classic Private University*, som fanns i den staden vi besökte, som ordnade besöken på olika förskolor. Genom dem informerades förskolorna om syftet med vår resa och förskolorna i sin tur planerade ett schema över vad de ville visa oss. Utifrån det material som jag samlade in på de olika förskolorna valdes den undervisning där jag hade mest data. Det blev sedan fyra förskolor som fick ingå i studien från Ukraina och från dem tio observerade aktiviteter.

På den första förskolan (Förskola A) observerade jag sju planerade aktiviteter (Aktivitet 1-7) i två olika grupper. I den ena barngruppen var barnen 3-4 år och i den andra 5-6 år. Barngrupperna hade en förskollärare var som hade ansvar för dem, men vid vissa aktiviteter hade de andra lärare som var specialiserade i ett ämne. Vid flera tillfällen hade även förskollärarna assistenter som hjälpte dem med material och liknande. På Förskola B observerade jag en aktivitet (aktivitet 8) i en barngrupp med barn i femårsåldern. Under denna aktivitet var det hälften av den ursprungliga barngruppen som deltog. Den andra hälften av gruppen hade en annan aktivitet med en annan förskollärare. Jag observerade en aktivitet (Aktivitet 9) med 6 åringar på Förskola C. Även här var barngruppen indelade i två mindre grupper och den andra gruppen hade en annan aktivitet. Förskola D var den sista förskolan jag besökte och där observerade jag en aktivitet (Aktivitet 10). Barnen var 5 år och hade en aktivitet tillsammans med sin förskollärare.

Ukraina	Aktivitet	Dag
Förskola A	Aktivitet 1-5	Tis v. 41
Förskola A	Aktivitet 6-7	Ons v. 41
Förskola B	Aktivitet 8	Tors v. 41
Förskola C	Aktivitet 9	Tis v. 42
Förskola D	Aktivitet 10	Tors v. 42

Figur 1 – Datainsamling i den ukrainska förskolan

4.3.2 Sverige

Vid valet av svensk förskola besökte jag en kommuns hemsida för att ta reda på vilka förskolor som fanns där. Eftersom jag inte hade några kriterier för vilken förskola som skulle få delta så valdes en förskola ut genom lottning. Jag tog först kontakt med en utav förskolans avdelningar via telefon för att berätta lite kort om mig själv och studien och frågade om jag fick skicka ett brev med mer information (se bilaga 1). De tog emot brevet och en tid senare hörde jag av mig till dem igen för att höra om deras intresse. Avdelningen som fick brevet var positiva till min undersökning och tackade ja till att delta. Jag skickade därefter ytterligare ett brev till dem som delades ut till föräldrarna med information om studien (bilaga 2). Föräldrarna fick där ge tillbaka respons på om de ville att deras barn skulle delta i studien eller inte. 12 stycken barns föräldrar tackade ja till medverkan. Eftersom syftet ändrades efter att breven hade skickats ut och efter att responsen hade getts så informerades förskollärarna muntligt om det nya syftet. De fick då ta ett nytt ställningstagande om de ville delta i studien, vilket de ville. Föräldrarna informerades inte om det nya syftet eftersom jag ansåg att det inte skulle beröra dem då jag inte skulle dokumentera barnen genom att ta bilder eller filma.

På den svenska förskolan (Förskola E) fick jag besöka en avdelning och observera fem planerade undervisningssituationer (Aktivitet 11-15). Avdelningen delade upp barnen i mindre grupper vid undervisningstillfällena och jag fick observera två utav dessa mindre grupper. Barnen på avdelningen var 1-4 år och i den ena gruppen var barnen 2 år och i den andra var barnen 3-4 år. I dessa mindre grupper var förskollärarna uppdelade två och två varav en av dem ansvarade för aktiviteten. Antalet barn i de mindre grupperna varierade under observationstillfällena beroende på vilka som var där den dagen och vilka som var lediga eller sjuka. I den ena gruppen var det vid ena tillfället fyra barn och vid ett annat tillfälle, när hela avdelningen närvarade, 30 barn.

Sverige	Aktivitet	Dag
Förskola E	Aktivitet 11	Mån v. 45
Förskola E	Aktivitet 12	Tis v. 45
Förskola E	Aktivitet 13	Ons v. 45
Förskola E	Aktivitet 14	Tis v. 48
Förskola E	Aktivitet 15	Ons v. 48

Figur 2 - Datainsamlingen i den svenska förskolan.

4.3 Observation

Observationer innebär att iaktta något och därefter tolka det man har sett (Løkken & Søbstad, 1995). Med hjälp av observationer kan forskaren iaktta företeelser i deras naturliga kontext, till skillnad från en intervjusituation (Olsson & Sörensen, 2011). Min studie bestod av två observationsdelar där den första delen handlade om exempel från den ukrainska förskolans undervisning och den andra om exempel från den svenska förskolan.

Observationer kan genomföras som öppna eller dolda beroende på hur medvetna deltagarna ska vara om undersökningen (Løkken & Søbstad, 1995). En dold observation innebär att deltagarna inte är medvetna om att de studeras, medan en öppen observation informerar deltagarna om studiens syfte och de är medvetna om att de studeras. Däremellan kan det förekomma olika variationer. Observatören kan vara synlig men deltagarna vet inte om att de blir filmade eller att de har fått en förvanskad information. En observatör kan förhålla sig till de observerade situationerna på olika sätt, antingen som aktiv deltagare eller som distanserad åskådare (Løkken & Søbstad, 1995). Jag hade som förhoppning att vara en passiv och distanserad åskådare eftersom jag ville se den planerade undervisningen och hur förskolläraren och barnen agerade. Även fast jag inte deltog i undervisningen så menar Løkken och Søbstad att min närvaro ändå hade betydelse för situationen. Barnen kanske tänkte på att jag observerade dem och därför betedde sig annorlunda. Løkken och Søbstad anser dock att barnen efter en tid accepterar observatören och är sedan inte medvetna om det på samma sätt. Jag anser att även förskollärarna kan bli påverkade av att jag observerar dem och vad de gör. De kan känna press och nervositet att någon observerar dem och därför tänker att de ska vara eller göra saker på ett visst sätt.

Olsson och Sörensen (2011) beskriver två olika typer av observation, strukturerad eller ostrukturerad. En strukturerad observation riktas mot ett tydligt problem och forskaren har planerat vilka situationer som ska observeras. Inför observationerna utarbetas ett kategorischema med de tänkta undersökningsvariablerna. Den ostrukturerade observationen innebär att forskaren ska hämta så mycket information som möjligt om problemområdet. I min studie använde jag både strukturerad och ostrukturerad observation eftersom förutsättningarna såg olika ut under observationstillfällena i Sverige respektive Ukraina.

4.2.1 Datainsamling i Ukraina

När jag besökte de ukrainska förskolorna observerade jag undervisningen genom att föra fältanteckningar, bildokumentation och i vissa fall även filma. Jag genomförde en öppen observation eftersom jag var synlig under observationerna och barnen och förskollärarna var medvetna om att jag var närvarande. Förskollärarna var förberedda på att det skulle komma svenska gäster på besök så de var alla medvetna om att vi skulle observera deras lektioner. Däremot var de inte medvetna om syftet med observationerna och vilka aspekter jag ville undersöka. Under observationerna var jag en passiv och distanserad åskådare eftersom jag ville se den planerade undervisningen och hur förskolläraren och barnen agerade. Vid vissa tillfällen fick jag dock vara aktiv deltagare när förskollärarna ville att jag skulle vara med och delta. Detta inträffade vid undervisning som innehöll dans, rörelsesånger eller bild. Förutom vid de tillfällena var jag distanserad och valde att sitta en bit ifrån gruppen för att ha en överblick över alla. Eftersom jag inte hade för avsikt att studera den planerade undervisningen när jag åkte till Ukraina så använde jag mig av ostrukturerade observationer. Jag hade inte undervisningen som mitt problemområde och hade inte förberett ett kategorischema till observationerna, vilket Olsson & Sörensen (2011) menar är strukturerad observation. Jag observerade undervisningen och försökte inhämta så mycket jag kunde utan att ha ett observationsschema, en ostrukturerad observation enligt Olsson & Sörensen. Min avsikt var från början att studera den fria leken i samband med verksamhetsförlagd

vistelse i förskolan. Det visade sig dock att jag som utländsk student inte kunde ges möjlighet att vistas i förskolans verksamhet under en längre tid. Detta innebar att jag fick förändra studiens planerade syfte till att studera den planerade undervisningen.

4.2.2 Datainsamling i Sverige

Vid besöken i den svenska förskolan förde jag fältanteckningar och vid vissa tillfällen även bilddokumentation. Bilddokumentation gjordes endast på rummet och materialen på grund av att jag inte fick ta kort på alla i barngruppen. Under observationer var jag synlig och förskollärarna var medvetna om att jag skulle observera deras aktiviteter, därför genomförde jag en öppen observation. Däremot valde jag att inte berätta för förskollärarna vilka aspekter på undervisningen jag observerade, på grund av att det skulle bli så lika förutsättningar som möjligt mellan de olika datainsamlingstillfällena i Ukraina och Sverige. Jag ville även att förskollärarna skulle planera och genomföra sina aktiviteter utan att bli påverkade av mina forskningsaspekter. Jag var passiv och distanserad under aktiviteterna och satt en bit ifrån barngruppen. Dessa observationer var mer strukturerade än de i Ukraina eftersom jag vid dessa tillfällen visste vilka aspekter jag ville undersöka. Jag valde ändå att inte använda observationsschema eftersom jag ville föra anteckningar kring vad som hände under aktiviteterna istället för att leta efter vissa variabler och därmed kanske missa aktivitetens helhet.

4.4 Genomförande

Under denna rubrik presenteras hur studien genomfördes i Ukraina och Sverige. I bilaga 3 finns en tabell över de observerade aktiviteterna för att ge information och en översikt över dem.

4.4.1 Ukraina

Datainsamlingen började i de ukrainska förskolorna. Eftersom jag åkte till Ukraina tillsammans med andra studenter och lärare från lärarutbildningen var vi alla närvarande under dessa besök och under observationerna. Besöken var arrangerade efter ett planerat schema. Vid varje besök hade vi med oss lärare, studenter eller andra medhjälpare som tolkade till engelska. På så sätt fick vi reda på vad förskollärarna och barnen sa under aktiviteten.

Förskola A besökte vi under de två första dagarna. Vi fick ta en snabb titt i de olika rummen och sedan fick vi gå in i det rum som den planerade aktiviteten skulle hållas i. Barnen och förskolläraren väntade på oss där och när vi hade satt oss började aktiviteten. Aktivitet 1 varade i ungefär 25 min. När den aktiviteten var slut förflyttade vi oss till ett annat rum där vi fick observera Aktivitet 2 i ca 25 min. Efter det gick vi ut där vi observerade Aktivitet 3 och när den var slut efter ca 30 min, gick vi in igen för att observera Aktivitet 4 (ca 25 min lång), den sista aktiviteten innan lunch. Senare på eftermiddagen fick vi observera Aktivitet 5 som varade i ca 25 min. Detta var den första dagen då jag fick observera fem olika undervisningar. När vi kom till förskolan dagen efter fick vi observera en aktivitet på förmiddagen, Aktivitet 6, och en på eftermiddagen, Aktivitet 7. Aktiviteterna var ungefär 25 respektive 30 min. Förskola B

besökte vi under vår tredje dag. Vi gick till ett rum där vi skulle få observera Aktivitet 8 i ca 25 min. Veckan därpå fick vi besöka Förskola C. Aktivitet 9 skulle precis starta när vi kom så vi gick direkt till det rummet och observerade den i 35 min. Under vår sista dag fick vi besöka Förskola D. Där fick jag observera en aktivitet (Aktivitet 10) som pågick i ca 25 min.

Under alla observationstillfällen förde jag fältanteckningar om vad som hände i undervisningen, vad förskolläraren och barnen gjorde och vad de sa utifrån det jag såg och fick återberättat av en tolk. Eftersom förskollärarna och barnen antingen pratade ukrainska eller ryska så fanns det vid alla tillfällen med en eller flera tolkar. Jag förde även bilddokumentation på barnen och förskollärarnas handlingar. Vid flera observationer använde jag även videokamera för att fånga upp olika händelser och moment i undervisningen.

4.4.2 Sverige

Jag besökte förskola E under fem dagar för att observera fem aktiviteter. När jag kom dit första dagen fick jag först träffa all personal och sedan visade en av förskollärarna runt mig på avdelningen. Efter det visade de mig vilket rum de skulle ha aktiviteten i och jag satte mig på en stol och inväntade att de skulle börja. Barnen hade då fri lek och en del kom fram och pratade med mig, medan andra lekte vidare. Sedan var det dags för förskolläraren att dela upp barngruppen i mindre grupper innan aktiviteten kunde börja. Aktivitet 11 varade i ca 25 minuter och efter det slussades barnen ut till hallen där de skulle ta på sig för att gå ut.

När jag kom nästa dag skulle jag observera en annan grupp på avdelningen och placerade mig därför i det rum där de skulle vara. Barnen hade haft fri lek i ett annat rum och kom sedan in i det här rummet när de skulle ha undervisning. Där pågick sedan Aktivitet 12 i ca 20 minuter. Nästa dag besökte jag den första gruppen igen. Aktivitet 13 pågick i ca 20 min. Två veckor senare observerade jag ytterligare två stycken undervisningstillfällen. En i en mindre grupp och en i den stora barngruppen. Aktivitet 14 och varade i ca 20 minuter. Aktivitet 15 genomfördes dagen efter med hela barngruppen och även den varade i ca 15-20 minuter.

Även under dessa observationer förde jag fältanteckningar om vad som hände i undervisningen och vad förskolläraren och barngruppen gjorde. Dessa anteckningar gjordes utifrån vad jag såg och hörde. Citat från förskolläraren och barnen skrevs också ned. Jag förde endast bilddokumentation på rummet och undervisningens material eftersom några barn inte fick vara med på kort. Därför valde jag att inte dokumentera vad barngruppen gjorde med bilder.

4.5 Analys

Analysen av det insamlade materialet gick tillväga på olika sätt. När jag kom hem från Ukraina renskrev jag mina fältanteckningar från de observerade aktiviteterna och tog hjälp av bilderna. Bilderna sorterades i olika mappar på datorn utifrån vilken aktivitet de var tagna ifrån. I mapparna sorterades de i vilken ordning korten var tagna för att få en

överblick över aktiviteten. Den första analysdelen påbörjades här men genomfördes först efter att den svenska datainsamlingen var genomförd. Observationerna på den svenska förskolan renskrevs efter varje besök. Bilderna sorterades i mappar för att se när korten var tagna. Eftersom jag inte fotograferade under aktiviteten på den svenska förskolan, utan bara på material och rum, så behövde de inte sorteras i tidsordning. Därefter genomfördes den första analysdelen och där tittade jag på varje enskild planerad undervisning för att hitta underlag till mina begrepp; organisation, innehåll, barns delaktighet och inflytande samt miljön. Denna analys gjordes utifrån mina transkriberingar genom att jag skrev ut dem och använde pennor med olika färger för att synliggöra var de olika begreppen fanns. Utifrån det fick jag fram olika delar som jag sedan skrev ned i ett kategorischema i ett Worddokument. Där sorterades materialet utifrån begreppen med de olika aktiviteterna som underrubriker. Utifrån det gjorde jag en tabell i Officeprogrammet Excel med samma utgångspunkt där jag använde begreppen horisontellt och aktiviteterna vertikalt. På det här sättet kunde jag få en överblick över data utifrån begreppen.

Den andra analysdelen bestod i att hitta olika teman som var gemensamt för undervisningen i de ukrainska förskolorna respektive den svenska förskolan utifrån begreppen. Även det sociokulturella perspektivet användes i denna analysdel. Jag tog hjälp av den första analysdelen och tittade efter vad jag hade sett under de olika aktiviteterna med fokus på begreppet organisation, sedan innehållet och så vidare. I mitt kategorischema skrev jag en sammanfattning som berörde organisation i den ukrainska undervisningen. Sedan skrev jag en sammanfattning om den svenska förskolan utifrån organisation och placerade den efter den svenska undervisningen. Samma procedur genomfördes med de andra begreppen och aktiviteterna. De begrepp som ingick i analysen ur det sociokulturella perspektivet var samspelet, språket och handlingen samt miljön. Samspelet, språket och handlingarna ingick i begreppet barns delaktighet och inflytande med fokus på hur förskollärarna gjorde barnen delaktiga och i vilken mån de fick ha inflytande. Miljön och materiella saker var en aspekt som jag letade efter med fokus på vad som användes och hur.

Den tredje och sista analysdelen bestod av att jämföra den ukrainska förskolans undervisning med den svenska förskolans. Då letade jag efter likheter och skillnader utifrån begreppens sammanfattningar.

Aktivitet / Begrepp	Organisation	Innehåll	Barns delaktighet och inflytande	Miljö
Aktivitet 1				
Aktivitet 2				
Aktivitet 3				
Osv...				
Sammanfattning Ukraina				
Aktivitet 11				
Aktivitet 12				
Osv...				
Sammanfattning Sverige				

Figur 3 – Kategorischema utifrån aktiviteterna och begreppen

4.6 Validitet, reliabilitet och överförbarhet

I en kvalitativ studie gäller begreppet validitet i hela forskningsprocessen (Patel & Davidson, 2003). Validitet handlar om i vilken grad forskningen verkligen mäter det den ska mäta och att forskaren studerar rätt företeelse (Fangen, 2004; Patel & Davidson, 2003). Svensson (1996) beskriver validitet som en ”relation mellan en redovisning och något utanför denna redovisning” (s. 212). Han menar att en observatör är en del av den värld den observerar och måste ta hänsyn till tidigare erfarenheter eftersom det inte går att göra en redovisning som är oberoende av tidigare upplevelser och erfarenheter. Olika observatörer kan på så sätt komma fram till olika tolkningar och de är alla lika valida i sitt sammanhang. Validiteten i en redovisning ska enligt Svensson bedömas i förhållande till kontext, observatör och observerad, och varje observerad situation är unik. Inför min studie hade jag en förförståelse kring det studerade området som bestod av tidigare upplevelser och erfarenheter från min verksamhetsförlagda utbildning. Min förförståelse formade mig i mitt sätt att förstå mitt insamlade material och hur jag tolkade den. En annan forskare skulle ha kunnat tolka det på ett annat sätt och fokuserat på andra aspekter eftersom den kan ha en annan förförståelse kring ämnet.

Reliabilitet handlar om forskningens grad av överensstämmelse, om händelser kan hänföras till andra forskare med samma kategori (Fangen, 2004). Patel och Davidson (2003) menar även att reliabilitet handlar om att undersökningen är tillförlitlig, vilket Fangen (2004) menar kan bedömas utifrån fältanteckningar. Den självkritiska bedömning är viktig då forskaren ska ställa sig själv frågor såsom; fick jag med det viktigaste? Har det jag skrivit en tillräckligt bra beskrivning av vad som hände? Fangen anser att beskrivningarna från observationer ska vara så rena som möjligt från egna tolkningar och upplevelser. Fältanteckningarna ska bestå av beskrivningar av vad som hände utan att bedöma människornas handlingar. För att uppnå reliabilitet har jag vid varje observation antecknat det som hände utan att lägga i mina egna värderingar. Mina egna värderingar utifrån min förförståelse har ändå funnits med i mina tankar, men jag har varit noga med att inte skriva ned dem i fältanteckningarna. För att få en så bra beskrivning som möjligt av mina observationer renskrev jag mina fältanteckningar för att kunna tillägga saker som observerades men som inte hann skrivas ned i anteckningarna. Fangen anser att om forskaren gör en detaljerad redogörelse för hur den har gått tillväga och kommit fram till tolkningarna, så är det lättare för någon annan att bedöma arbetets reliabilitet. Enligt Patel och Davidsson (2003) använder en del kvalitativa forskare inte begreppet reliabilitet utan använder validitet som ett vidare begrepp eftersom dessa sammanflätat varandra.

Överförbarhet handlar om att tolkningarna i en redovisning kan överföras och gälla i andra liknande sammanhang (Fangen, 2004). Fangen menar dock att överförbarhet sällan är ett mål i kvalitativ studie och dessutom förändras miljöer och organisationer över tid. Jag hade ingen avsikt att få ett generaliserbart resultat eftersom jag valde att studera några få förskolor. Däremot kan samma slags observationer göras i liknande miljöer få att se om samma tolkning kan göras i analysarbetet. Även om resultatet inte kan ses som generaliserbart så ger jag exempel på hur undervisningen i förskolor i Ukraina respektive Sverige kan förstås. Jag har inte observerat så många förskolor så att jag kan uttala mig generellt, men jag beskriva de observerade förskolorna som då får representera sitt land.

4.7 Forskningsetik

En viktig och nödvändig diskussion är de etiska aspekterna (Stukát, 2005). Vetenskapsrådet har gett ut en text om forskningsetiska principer i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Det finns fyra allmänna huvudkrav på forskning. Det första är informationskravet som handlar om att undersökningsdeltagarna ska bli informerade om forskningen syfte, om deltagarnas uppgifter och villkor. I den här studien blev förskollärarna i Sverige informerade om vad jag skulle observera och de var alla medvetna om det. Dock blev förskollärarna inte informerade om vilka aspekter av undervisningen jag ville studera. Detta valdes på grund av att förskollärarna inte skulle påverkas av studiens fokus, vilket kunde ha påverkat deras val och ledarskap i undervisningen. I den svenska förskolan blev även föräldrarna informerade om att jag skulle genomföra min studie bland deras barn. Däremot blev de informerade om det gamla syftet, och inte om den nya. Eftersom jag ansåg att det ändrade syftet inte skulle påverka dem så valde jag att inte skicka ut ett nytt informationsbrev till dem. De ukrainska förskollärarna blev också informerade om studiens syfte, men eftersom valet av att undersöka vissa aspekter inom undervisningen valdes efter resan, utifrån materialet, så var inte heller de medvetna om dem. De ukrainska föräldrarna blev inte informerade av mig personligen utan förskollärarna på respektive förskola informerade dem om att svenska lärare och studenter skulle besöka dem. Jag vet inte hur informerade föräldrarna blev om studiens syfte och om de var medvetna om att jag genomförde min studie där. Min förhoppning är att de ukrainska förskollärarna följde deras syn på etiken i förskolan och inom forskning. Däremot att dokumentera undervisningen och barnen genom att ta bilder och filma var något självklart och därför behövdes det inget godkännande från föräldrar.

Samtyckeskravet handlar om att deltagarna själva har rätt att bestämma om de vill medverka eller inte. Forskaren ska därför ha deltagarnas godkännande och även vårdnadshavares om deltagarna är under 15 år. Inför undersökningen tillfrågades förskollärarna på den svenska förskolan om de ville medverka i undersökningen. Sedan samlade jag även in de svenska föräldrarnas samtycke om att låta barnen delta i mina observationer utifrån det gamla syftet där jag ville studera barnens lek. I och med det nya syftet tillfrågades inte om föräldrarnas tillstånd eftersom det inte var barnen först och främst som jag studerade utan förskollärarna i undervisningen. De ukrainska förskollärarna blev tillfrågade av den lärare som vi har kontakt med där och på så sätt fick jag reda på vilka förskolor jag skulle få besöka.

Konfidentialitetskravet innebär att forskaren ska ta hänsyn till deltagarnas anonymitet. Uppgifter om deltagarna ska antecknas, lagras och avrapporteras så att utomstående inte kan identifiera dem. När jag har beskrivit de olika förskolorna har jag varit noga med att inte ange några uppgifter som kan härledas till vilka förskolor jag har besökt eller vilka förskollärare och barn som har deltagit i observationerna. Den sista är nyttjandekravet som behandlar det insamlade materialets användning. Material och uppgifter är endast insamlat för forskningsändamål och får inte användas i andra sammanhang. När jag har informerat om studien har jag även nämnt nyttjandekravet för de inblandade för att de ska kunna lita på att jag inte använder det igen utan bara till studien. När arbetet sedan är klart kommer därför det insamlade materialet att raderas.

5. Resultat

Syftet med studie är att undersöka och jämföra den planerade undervisningen i förskolan i två länder. Resultatet av analysen presenteras här utifrån de olika begrepp jag har använt i analysarbetet och som även finns presenterade i mina frågeställningar. Dessa är organisation, innehåll, barns delaktighet och inflytande samt miljö. Utifrån dessa områden presenteras först resultatet från den ukrainska förskolan och sedan från den svenska förskolan. I slutsatsen jämför jag den ukrainska och svenska förskolan. I resultatbeskrivningen används inga citat på grund av att jag enbart kunde anteckna citat från den svenska förskolan. För att de ska bli så jämbördigt som möjligt väljer jag därför att utelämna de svenska citaten och enbart använda mig av beskrivningar. I bilaga 3 presenteras en tabell över alla aktiviteter med en beskrivning om vilken barngrupp som deltar i undervisningen, vilket innehåll de har, tidslängden och i vilken miljö undervisningen ägde rum.

5.1 Organisation

Här presenteras hur den planerade undervisningen organiseras i form av tid, miljö och struktur. Med miljön menas hur den struktureras och används.

5.1.1 Ukraina

Undervisningen äger rum under olika tider på dagen i den observerade förskolan i Ukraina. De flesta aktiviteter är på förmiddagen innan lunch, men det kan även förekomma undervisning på eftermiddagarna. På Förskola A är två stycken undervisningstillfällen förlagda på eftermiddagen och resterande innan lunch. Vid de flesta observerade tillfällena varade undervisningen mellan 25-30 minuter utom Aktivitet 9 som varade i 35 minuter. På de andra förskolorna observeras enbart en undervisning och mängden undervisning per dag blir därför inte synligt där. Vart undervisningen äger rum varierar. Under de flesta observerade tillfällena förekommer den i deras vanliga rum där barngruppen brukar vistas, men Förskola A använder även andra miljöer såsom musik- och rörelserum eller genomför undervisningen ute. De använder musik- och rörelserummet under två undervisningstillfällen, aktivitet 2 och 4, och är även ute vid två tillfällen, aktivitet 3 och 6. Resterande undervisning utspelas i barngruppens rum.

Vid de observerade tillfällena får barnen växla mellan att sitta på bestämda platser vid bänkar och bord till att vara på en matta eller röra sig på andra sätt i rummet. De använder vid vissa tillfällen hela rummet där de går från ett ställe till ett annat. Ett exempel på organisation av miljön är från Aktivitet 1 där barngruppen först befinner sig på en matta, sedan på sina platser vid borden och till sist på mattan igen. Under Aktivitet 8 sitter barnen först på sina platser vid borden, sedan befinner de sig på mattan och till sist på sina platser vid borden igen. Vid dessa tillfällen blir det även synligt att barnen har bestämda platser vid borden eftersom det aldrig uppstår frågor kring vart de ska sitta. Det finns även en del undervisningar där barnen är placerade på ett ställe hela

tiden. I Aktivitet 7 sitter barnen vid sina bänkar under hela undervisningen. Även i Aktivitet 6 befinner sig barngruppen på ett och samma ställe, stående runt ett bord.

5.1.2 Sverige

Den förskola som undersöktes i Sverige genomför undervisning på förmiddagen vid 9-tiden innan barngruppen ska gå ut. Det pågår en undervisning per dag och samtliga observerade tillfällen är ungefär 20 min långa. Barngruppen befinner sig alltid i samma rum som de brukar vistas i vid aktiviteter och lek. Vid ett tillfälle används dock ett annat rum för några utvalda barn. I aktivitet 14 delas barnen upp och fyra barn får vara i målarrummet och genomföra ett moment medan de andra är kvar i sitt vanliga rum.

I den observerade undervisningen befinner sig barngrupperna på samma ställe under hela tillfället. I de två rummen där de två grupperna har sin undervisning finns det en matta placerad på golvet där undervisningen äger rum på. Både förskollärare och barn sitter på denna matta under hela undervisningen, antingen i en cirkel, halvcirkel eller på ett led. Vid några tillfällen står de upp eller rör sig på mattan. I aktivitet 11 och 13 får de stå upp och göra rörelser till en sång och i aktivitet 12 går barnen fram till väggen för att titta på bilder och sätter sig sedan på mattan igen. I aktivitet 11, 13 och 14 får även barnen röra på sig genom att gå fram till förskolläraren som sitter framför dem och sedan får de sätta sig igen.

5.1.3 Jämförelse

Organisationen, som innehåller tid, rum och struktur, kännetecknas i den ukrainska undervisningen av en mer innehållsfokuserad struktur och den svenska förskolan av en mer rutinfokuserad struktur. Innehållsfokuserad struktur handlar om att innehållet styr hur och var undervisningen ska organiseras. Rutinfokuserad struktur kännetecknas av att man gör samma sak på samma tid i samma rum oavsett syfte och innehåll. I Nordin-Hultmans (2004) studie framgår det att den svenska förskolan har ett dagsprogram som presenterar i vilken ordning rutiner och aktiviteter ska genomföras. Utifrån min beskrivning av den svenska förskolans organisation blir det synligt att de använder sig av ett dagsschema där undervisningen ska äga rum under en viss tid som följs upp av andra rutiner och aktiviteter. Precis som Nordin-Hultman så styrs dagsprogrammet i den svenska förskolan av olika omvårdnadsrutiner, medan den ukrainska förskolan styrs av antalet undervisningar och deras innehåll. Den ukrainska förskolan använder ett dagsprogram som utgår från undervisningen.

5.2 Innehåll

Under den här delen beskriver jag undervisningens innehåll.

5.2.1 Ukraina

I den observerade förskolan i Ukraina innehåller undervisningen olika typer av teman. Aktivitet 1, 8 och 9 har temat matematik och innehåller olika moment som till exempel ramsräkning, formerna kvadrat, cirkel, triangel och rektangel i olika färger och storlekar

(Aktivitet 1). Aktivitet 8 och 9 arbetar också med former men även med matematiksymboler, +, - och =. Barngruppen under aktivitet 8 får även arbeta med längd medan aktivitet 9 innehåller ett moment med att känna igen par. Även om temat är matematik i dessa grupper så innehåller den olika delar ur matematiken. Resterande aktiviteter har olika slags teman.

Aktivitet 2 innehåller musik med moment som sång, sång med rörelse och spela på instrument. Aktivitet 3 har trafikregler som innehåller där barnen får träna på olika regler såsom trafiksignaler, övergångsställe och trafikmärken. Dans är temat för Aktivitet 4 där barnen dansar och gör rörelser till musik. De dansar både enskilt i grupp och i par där en flicka och en pojke dansar tillsammans. Aktivitet 5 innehåller engelska där barnen får träna på olika engelska fraser. En förskollärare pratar enbart engelska med barnen och en annan pratar engelska och sedan översätter till ukrainska. Barnen får träna på uttrycken "What's your name", "My name is...", "How are you?" och "I'm fine thanks" genom att göra olika rörelser till orden. Temat i Aktivitet 6 är naturvetenskap som innehåller ett experiment om vatten. Där undersöker de vad som händer när olika ämnen blandas i vattnet. Aktivitet 7 har temat bild där barnen målar en höstteckning med höstens färger. Aktivitet 10 handlar om hösten och innehåller en aktivitet där barnen ska handla grönsaker och frukter på en marknad. Aktiviteten innehåller även rörelser till olika väder och barnen får i grupper lägga ett pussel med höstmotiv.

Undervisningen, som observerades, innehåller ofta någon form av fysisk aktivitet. Med fysisk aktivitet menas ett moment i undervisningen där barnen får göra något där de får röra på sig och använda hela kroppen. Under vissa tillfällen hör den fysiska aktiviteten ihop med temat. Till exempel under Aktivitet 8 får barnen placera nummerplattor i rätt ordning och sedan, i tur och ordning, gå på dem och räkna/säga siffran. Vid Aktivitet 9 är inte den fysiska aktiviteten kopplad till matematiken. Läraren tar fram bilder med olika föremål på, en bil, en bjällra och en citron. Barnen ska göra någon form av rörelse till bilderna och till bilen går de runt i klassrummet och låtsas köra bil, de visar bjällran med händerna och härmar ljudet och grimaserar för att visa att citronen är sur. Det finns även undervisningstillfällen som inte har någon fysisk aktivitet. Aktivitet 6 och 7 har temat bild respektive naturkunskap och då gör barnen endast ett moment och får inte röra på sig. De sitter respektive står på ett visst sätt under hela undervisningen. Aktivitet 4, som har temat dans, består enbart av fysiska aktiviteter eftersom de hela tiden rör på sig och gör olika danssteg.

5.2.2 Sverige

De observerade undervisningstillfällena i den svenska förskolan har ett innehåll som liknar varandra, det vill säga det är inte så stor variation. Aktivitet 11, 12 och 13 arbetar med temat språk och använder sig av en saga som utgångspunkt, "Den lilla, lilla gumman". Båda grupperna arbetar med denna saga men har sedan andra moment som de arbetar med. Aktivitet 11 och 13, som observerades i samma grupp, arbetar vid båda tillfällena med rim och sjunger olika slags sånger. Aktivitet 12 innehåller också sånger men de har även ett moment med matematik där barnen ska räkna gummans äpplen. Detta tema, som handlar främst om sagan, genomsyras på hela avdelningen och pågår under minst en vecka. Nästa tema är julen och övning inför juluppträdandet (Aktivitet

14 och 15). Under Aktivitet 14 tränar barnen på några utav de sånger som de ska sjunga för sina föräldrar, och sedan får några barn påbörja ett julpyssel där de ska tillverka en tomte. Under aktivitet 15 är hela avdelningen samlad och då tränar de enbart på julsångerna inför uppträdandet.

Oavsett vilket tema undervisningen har så innehåller de vissa moment i båda grupperna. Dessa är namnupprop för att se vilka barn ur den gruppen som är där. Detta moment görs på olika sätt, antingen får barnen själva säga sitt namn (Aktivitet 12) eller så får barnen se kort på barngruppen, säga namnet och om det barnet är närvarande (Aktivitet 11, 13 och 14). Under aktivitet 11, 13 och 14 räknas även hur många barn som är där, vilket också görs på olika sätt. Antingen räknar de barnen genom att peka på dem, eller flickor och pojkar för sig, eller så räknas antalet kort på barnen som är där. Ett annat inslag som finns presenterat i all undervisning är sång. Oavsett tema så innehåller undervisningen olika sånger. I Aktivitet 12 handlar sångerna om djuren som finns med i berättelsen, katt och ko, och de sjunger även om andra djur. Förskollärarna har då valt ut vilka sånger de ska sjunga som passar ihop med undervisningens innehåll. I Aktivitet 11 sjunger barnen och förskollärarna slumpmässigt valda sånger som inte har någon koppling till temat. Under Aktivitet 13 sjunger de utifrån rimkort och då väljs de kort ut som förskolläraren kan en sång om. Rimkortet består av bilder på något som hör ihop med rimtexter som också finns på korten (en närmare beskrivning görs under den svenska beskrivningen av miljön). Ett annat moment som förekommer i slutet av alla undervisningstillfällen är fruktutdelning.

5.2.3 Jämförelse

Utifrån dessa beskrivningar blir det synligt att innehållet i undervisningen är mer centralt i Ukraina än i Sverige. Innehållet är temabaserat i Sverige, det vill säga de arbetar med ett temainnehåll under en längre period, och i Ukraina varierar innehållet, det vill säga många olika innehåll och moment. I den svenska förskolan blir det synligt hur den svenska traditionen påverkar förskolan. När observationerna ägde rum var det strax innan lucia och jul vilket är en stor tradition i Sverige. Vid dessa högtider sjungs det mycket lucia- och julsånger vilket även görs i förskolan. Den svenska förskolan gestalter en nationell kultur, men även den ukrainska gör det. I Ukraina presenteras kulturen i den undervisning som innehåller musik, dans och bild. De delarna är stora i den ukrainska kulturen som innehåller traditionella sånger, danser och målningar. Kulturen påverkar därför vilket innehåll som erbjuds barnen.

5.3 Barns delaktighet och inflytande

Under denna rubrik beskrivs hur barnen blir delaktiga i undervisning och i vilken mån de får ha inflytande.

5.3.1 Ukraina

I de observerade undervisningstillfällena från Ukraina blir barnen delaktiga på olika sätt. De får t ex svara på frågor och vara med och göra olika saker som förskolläraren säger åt dem att göra. Förskolläraren ställer ofta frågor där den vill ha ett rätt svar från

barnen. Vid enstaka tillfällen får barnen själva berätta eller komma med egna förslag som inte anses vara rätt eller fel, till exempel när de får lägga former på olika sätt och beskriva vad de har gjort (Aktivitet 9). Även under Aktivitet 3 får de komma med olika förslag på vad som kan hända i trafiken.

Vid flera tillfällen är det även några barn som blir utvalda att hjälpa till med vissa saker. Då blir några barn delaktiga i och med att de får göra moment som läraren annars kan göra själv. Till exempel under aktivitet 6 får de hjälpa till i experimentet med att blanda i olika ämnen i vatten. Vid några tillfällen får barnen även samarbeta med varandra. De får lägga pussel (aktivitet 10) och lägga ihop plattor med eller utan siffror (Aktivitet 1 och 8). Under aktiviteterna får barnen olika instruktioner som de ska följa.

Barnen får i stort sett inget inflytande i undervisningen, det vill säga få vara med och påverka. Under Aktivitet 2 får barnen dock påverka innehållet och formen när de efterfrågar fler instrument eftersom alla vill vara med och spela. Läraren lyssnar då på barnens önskemål och uppfyller den genom att ta fram fler instrument så att alla barnen kan delta i momentet. För övrigt uttrycker barnen aldrig vad de har för önskemål och förskolläraren ger inte heller den möjligheten till dem.

5.3.2 Sverige

Barnen blir delaktiga på olika sätt i den observerade undervisningen i Sverige. Under alla aktiviteter ställer förskolläraren olika slags frågor som barnen får svara på. Vid flera tillfällen får barnen frågor där de får komma med egna förslag som varken är rätt eller fel. I aktivitet 11 och 13 får barnen komma på egna förslag på hur sagan kan sluta. Det förekommer även frågor där läraren vill ha ett rätt svar, till exempel vad olika bilder och föremål föreställer, vilket finns med i alla undervisningstillfällen. Under aktiviteterna får barnen följa olika slags instruktioner av läraren och får vara med och göra olika saker. Vid sagoläsning (aktivitet 11, 12 och 13) får barnen vara med och berätta sagan genom att säga vad som finns på olika bilder och berätta vad som händer sedan. Vid få tillfällen blir bara några barn utvalda för att göra vissa saker, till exempel räkna pojkar/flickor och måla i målrummet. Vid de övriga momenten är alla barnen delaktiga och alla barnen får göra i tur och ordning.

I ganska många aktiviteter får barnen ha inflytande och påverka innehåll och form. Till exempel när ett barn vill att de ska sjunga utifrån korten, trots att läraren inte har tänkt det så gör de det eftersom fler barn visar samma intresse (Aktivitet 13). Ett barn vill att de ska byta ut bilden på gumman vilket läraren säger att de ska göra (Aktivitet 13). Vid andra tillfällen tar barnen upp saker som läraren kommenterar och bekräftar. Detta kan ske när som helst under aktiviteten, men vanligast vid fruktutdelning då läraren kan ägna mer tid åt att samtala med barnen utifrån deras intressen. Vid en aktivitet får även läraren ändra innehållet eftersom hon ser att barnen har svårigheter med det hon har planerat (Aktivitet 12). Läraren ändrar då innehållet och formen så att det passar barnen. Barnen får även ha inflytande över vilken frukt de vill ha. Oftast får de olika sorts frukter att välja mellan, till exempel äpple, banan eller päron, och en del barn uttrycker även om de vill ha en stor eller lite fruktbit och om de vill ha skal eller inte.

5.3.3 Jämförelse

Kommunikationen i den ukrainska förskolan handlar mest om lärarens styrning genom dialoger mellan förskollärare och enskilda barn. Förskolläraren ställer frågor som barnen får svara på en i taget. Den svenska undervisningen kännetecknas av att kommunikation sker i grupp där läraren kommunicerar både i grupp och med enskilda barn. Denna dialog uppmuntrar barnens inflytande och att få möjligheten att påverka.

5.4 Miljön

Miljöns användning i form av möbler och material beskrivs här.

5.4.1 Ukraina

I nästan all observerad undervisning i Ukraina används rummet på olika sätt, vilket jag även beskriver tidigare i resultatet. Barngruppen förflyttas från en del av rummet till en annan del och använder då olika sorters möbler. För det mesta använder de bord eller bänkar när barnen ska arbeta med olika uppgifter, men i vissa fall används även en matta där de genomför olika moment. Under Aktivitet 1, 7, 8 och 9 får barnen sitta på sina bestämda platser vid borden för att arbeta enskilt med en viss uppgift. När de är på mattan gör barnen ibland något moment tillsammans, till exempel sätter ihop plattor (Aktivitet 1) eller lägga pussel i olika grupper (Aktivitet 10). Vid några tillfällen sitter även barnen på stolar. I Aktivitet 2 sitter barnen på stolar i två led vid pianot när de sjunger. Under Aktivitet 3 sitter barnen ibland på en bänk. Under Aktivitet 5 och 10 sitter barnen på stolar, i en halvcirkel respektive på två rader mittemot varandra.

Materialet varierar mellan de olika aktiviteterna. Vid flera tillfällen har barnet eget material som de ska arbeta med vid borden. Detta kan vara matematikmaterial (aktivitet 1, 8 och 9) eller bildmaterial (Aktivitet 7). Matematikmaterialet kan bestå former i olika färger och storlekar, sifferkort eller en arbetsbok. Bildmaterialet består av olika vattenfärger, papper, pensel och olika löv. Vid dessa tillfällen använder förskolläraren samma material som barnen för att visa hur de ska gå tillväga för att använda dem på rätt sätt. Hon visar även med materialet det rätta svaret när de arbetar med matematik. Till exempel i Aktivitet 7 visar läraren hur de ska göra teckningen och när de arbetar med former i aktivitet 1 har läraren förberett svaret med samma material. När barnen sitter vid sina bänkar och arbetar med en viss uppgift har de sina material färdigställda på bänkarna och har allt material framför sig. Vid de övriga tillfällena är det enbart läraren som använder sig av olika material.

Lärarens material är knutet till vilket innehåll undervisningen har. I Aktivitet 3 används olika material för att arbeta med trafikregler, till exempel trafiksignaler, övergångsställe och trafikmärken. Under vattenexperimentet använder förskolläraren olika sorters material såsom burkar med vatten och olika ämnen; smör, olja, socker, tvål, kaffe, thé med mera (Aktivitet 6). Vid flera tillfällen får barnen vara med och använda förskollärarens material. I Aktivitet 1 får två barn hålla i en kanin (gossedjur) för att med den jaga de andra barnen och sätta ihop plattor till ett led. Barnen får spela på olika

slags instrument under musiklektionen (Aktivitet 2). I Aktivitet 3 får några barn hålla i en bilratt för att låtas att de körde bil i en stafett. Under Aktivitet 6 får barnen hjälpa till att blanda i olika ämnen i vattnet. I aktivitet 7 får ett barn ta bort de fjärilar och blommor (gjorda av papper) som inte har någon höstfärg. Barnen får under en matematiklektion sätta ihop papper med siffror på i rätt ordning och ett barn får gå fram till tavlan och ställa upp kaniner gjorda av papper (Aktivitet 8). Under aktivitet 10 får barnen gå och hämta en grönsak eller frukt som börjar på den bokstav de har blivit tilldelad. I Aktivitet 4 används inget material förutom barnens och förskollärarnas danskläder och pianot. Under Aktivitet 5 och 9 är det enbart förskolläraren som använder ett visst material som barnen inte tillåts använda.

5.4.2 Sverige

Rummen i den svenska observerade förskolan används på samma sätt i undervisningarna. De sitter alltid på mattan och befinner sig bara i den delen av rummet. Vid ett tillfälle använder de ett annat rum, målarrummet, för några få barn som får göra ett visst moment där (Aktivitet 14). Där inne får barnen sitta på stolar runt ett bord under momentet. I ett av rummen finns en flanotavla som används för att sätta upp bilder på (Aktivitet 11 och 13). I det andra rummet, där aktivitet 12 äger rum, finns det inte någon flanotavla men då används häftmassa och de sätter upp bilderna på väggen istället så att alla barn ska se dem.

Under flera aktiviteter används liknande material eftersom innehållet och formen är densamma. Sagomaterialet består av olika bilder på sagans centrala delar (Aktivitet 11,12 och 13), den ena gruppen har bilder som är hämtade ur boken (Aktivitet 12) och den andra gruppens bilder föreställer olika föremål såsom gumma, katt, bord, stol med mera (Aktivitet 11 och 13). I Aktivitet 11 och 13 används speciella rimkort där bilden hör ihop med rimtexten som också finns med på kortet. Ett exempel är en bild på en katt och en hatt och rimtexten lyder: ”Vem bor i den lilla hatten? Det gör den lilla katten.” I samma Aktivitet (11 och 13) används även kort på de barn som ingår i gruppen. Dessa används för att se vilka barn som är där. Aktivitet 12 innehåller ett moment där barnen ska räkna gummans äpplen och då använder läraren en korg och ett antal äpplen. Under Aktivitet 14 används pysselmaterial till de barn som ska göra julpyssel i målarrummet, burkar med röd färg i, penslar, förkläden och toalettrullar. I Aktivitet 15 använder förskolläraren olika föremål för att visa vad de ska sjunga om. Hon använder sig då av tomtar, stjärna, kavel, gris och en bock. I alla undervisningstillfällen används även olika sorters frukter.

Barnen har inte något eget material i undervisningen, däremot får de vid några tillfällen vara med och använda förskollärarens material. I Aktivitet 11 och 13 får barnen plocka ned sagobilderna utifrån förskollärarens instruktioner. Barnen får plocka med äpplena, räkna dem och lägga dem i korgen under Aktivitet 12. I Aktivitet 14 använder barnen pysselmaterialet för att tillverka en tomt. I samtliga aktiviteter får barnen äta av den frukt som förskolläraren har tagit med och delat.

5.4.3 Jämförelse

Användningen av olika material kan ses vara mer knutet till innehållet i Ukraina än vad det är i Sverige. Beroende på innehåll väljs olika material och metoder i den ukrainska förskolan. Den ukrainska förskolläraren instruerar en metod för hur barnen ska använda ett material och sedan ska barnen göra efter. I den svenska förskolan är mål och innehåll inte kopplat till material och metoder på samma sätt. Där finns ett färdigt material som har ett syfte i sig, det vill säga materialet har en speciell funktion och genom att välja ett visst material finns det ett specifikt innehåll.

5.5 Vad erbjuds barnet i den svenska respektive ukrainska förskolans planerade undervisning?

Utifrån beskrivningen av svenska och ukrainska förskolors undervisning görs här en jämförelse av de båda länderna.

Ukraina	Sverige
Innehållsfokuserad organisation	Rutinfokuserad organisation
Varierat innehåll	Temabaserat innehåll
Kommunikation lärare-enskilda barn	Kommunikation i grupp
Material väljs utifrån innehåll	Innehåll väljs utifrån material

Utifrån denna jämförelse blir vissa karaktärsdrag synliga för respektive lands planerade undervisning. Den ukrainska förskolan kännetecknas av en innehållsfokuserad organisation där undervisningens struktur väljs utifrån innehållet. Med innehållet i fokus väljs i vilken miljö undervisningen ska äga rum och hur den ska genomföras. Den svenska förskolan har en rutinfokuserad organisation där undervisningen sker på samma ställe under samma tid på grund av rutiner och tidsscheman. Undervisningens organisation styrs därmed av de rutiner förskolan har. Innehållet i undervisningen framstår vara mer varierat i Ukraina och mer temabaserat i Sverige. I Ukraina erbjuds barnen en stor variation av olika slags innehåll och moment. Barnen i den svenska förskolan får ta del av temaarbeten där ett innehåll genomsyrar undervisningen under en längre period. Barns delaktighet och inflytande i undervisningen kännetecknas av en kommunikation mellan lärare och enskilda barn i Ukraina och i Sverige kännetecknas den av en kommunikation i grupp. Kommunikationen mellan lärare och enskilda barn blir synlig genom att förskolläraren ställer frågor som något barn får svara på. Förskolläraren för en monolog där den pratar till barnen och barnen blir inte en samtalspartner. Kommunikation i grupp blir uppenbar när förskolläraren samtalar och diskuterar med barnen utifrån deras intressen. En dialog mellan förskollärare och barn förekommer då eftersom barnen även blir en viktig samtalspartner. Genom dialogen skapas förutsättningar för barnen att ha inflytande och genom monologen bestäms när

och hur barnen får vara delaktiga. Miljö och material väljs och används på olika sätt. I Ukraina är det innehållet som är det centrala som även bestämmer vilket sorts material som ska användas. I Sverige är det materialet som bestämmer vad undervisningen ska innehålla. Det används en större variation av material i Ukraina eftersom de erbjuder ett varierande innehåll, medan det oftast används samma eller liknande material i Sverige eftersom de arbetar utifrån teman.

6. Diskussion

Under denna rubrik görs en diskussion utifrån min studie. Jag inleder med att diskutera studiens metod och därefter diskuteras analysens resultat. I de två delarna har jag valt ut några områden som jag uppfattar som intressanta och diskuterar dem utifrån olika synsätt.

6.1 Metoddiskussion

När jag planerade resan till Ukraina hade jag ett annat syfte för vad jag ville undersöka. Jag ville studera förskolans miljö och hur barnen använde den i den fria leken. När jag var i Ukraina ändrades dock detta då vi hade ett styrt program och de olika förskolorna hade planerat att visa andra saker för oss, deras olika lektioner. Det fanns därför ingen tid över för att undersöka miljön och eftersom förskolorna ville visa upp sin undervisning så fick jag inte se när barnen hade fri lek. Jag samlade därför in data från de olika lektionerna istället och förde anteckningar om vad som hände. När jag sedan kom hem från Ukraina och skulle planera inför min datainsamling i Sverige, beslöt jag mig för att ändra syfte till att undersöka undervisningen istället.

Att åka till andra länder och studera förskolor är inte bara intressant och givande, det finns även olika kulturella aspekter att ta hänsyn till och som kan påverka de möjligheter som ges. En aspekt, som delvis blev synlig i min studie, är om man blir insläppt i ett land som kanske inte är van att bli granskad. De ukrainska förskolorna är vana vid att bli besökta och de tog varmt emot oss och visade sina lektioner. Däremot visade de inte barnens lek, utan enbart när läraren var ledaren och undervisade utifrån ett bestämt mål. Kan detta bero på att de ukrainska förskollärarna var vana vid att visa upp sin undervisning, men mer främmande inför att visa barnens fria lek? Genom samtal och diskussioner med förskollärare i Ukraina fick jag reda på att förskollärarna gör planeringar för undervisningen och vad barnen ska lära sig. Vid flera förskolor var de även vana vid att andra förskollärare observerade undervisningen för att sedan diskutera detta och kunna vidareutvecklas. Vid vissa tillfällen blev undervisningen även granskad av en skolnämnd och det visar att förskollärarna är väl förberedda inför deras lektioner. I och med detta anser jag att förskollärarna i Ukraina är vana vid att bli observerade under lektioner och det var därmed naturligt för dem att visa upp det när vi kom på besök. Även fast de är vana vid att visa upp sina lektioner så kan de ha valt att visa upp vissa lektioner för oss de hade planerat väldigt noggrant och var extra förberedda inför. Förskollärarna kan även ha valt att visa upp lektioner som de trodde att vi ville se. Detta kan ha påverkat resultatet eftersom de kanske inte visade normala lektioner, utan visade upp sådana som de hade en noggrann planering för. Trots detta så anser jag att deras lektioner visar på hur det kan se ut i en ukrainsk förskola, även fast vi fick se, enligt dem, exemplariska lektioner.

Eftersom syftet var att undersöka hur den planerade undervisningen genomfördes i förskolan valde jag att genomföra datainsamlingen genom observationer. Intervjuer valdes bort eftersom jag inte hade för avsikt att ta reda på vad förskollärarna själva

tyckte om undervisningen i förskolan. Att genomföra intervjuer hade inte heller varit möjligt på samma sätt i Ukraina som i Sverige. Även fast jag skulle haft med mig en tolk som kunde översätta så hade trovärdigheten minskats i studien eftersom jag inte kan kommunicera med informationskällan utan att gå genom en annan. Då skulle översättaren tolkat vad den intervjuade sagt på ukrainska eller ryska och sedan skulle jag tolkat det som översättaren skulle ha sagt till mig på engelska. Detta förekommer även i mina observationer eftersom en tolk berättade vad som hände under lektionen och vad förskolläraren och barnen sa. Det kan ses som en svårighet att översätta allt som händer och sägs i undervisning eftersom det är en mängd uttryck som ska beskrivas. I vissa fall kan det vara en svårighet om det inte finns likvärdiga begrepp för de två språken. Eftersom översättarens berättelse och det jag såg stämde överens så anser jag att den berättade så mycket som möjligt. Om det inte hade gjorts det anser jag att trovärdigheten hade sänkts och jag hade därmed inte kunnat lita på att det insamlade materialet stämde. Vid några tillfällen fanns fler tolkar med som hjälptes åt att översätta och då kompletterade de varandra genom att fylla i om den andra missade någonting och så vidare. Då höjdes trovärdigheten eftersom jag fick det bekräftat från två personer att lektionen handlade om en specifik sak. Eftersom jag inte förstod vad förskollärarna eller barnen sa så hjälpte tolken mig att förstå vad som hände och på så sätt kunde jag föra bättre fältanteckningar kring undervisningen. Tolkningen påverkade därför resultatet eftersom jag inte hade kunnat presentera lika tydliga svar annars. I och med att jag fick allt översatt fick jag en förståelse för vad de gjorde, vilket hjälpte mig att förstå deras undervisning.

Antalet besökta förskolor i de två länderna ser olika ut eftersom det redan var planerat vilka förskolor vi skulle besöka i Ukraina och de hade planerat ett antal lektioner som vi skulle observera. I Sverige hade jag enbart kontaktat en förskoleavdelning och valde då att genomföra alla observationer där istället för att åka till fem olika och observera ett undervisningstillfälle på varje förskola. Om jag hade besökt fler svenska förskolor hade resultat förmodligen blivit annorlunda eftersom alla förskolor inte arbetar på samma sätt. Studiens resultat visar hur en förskoleavdelning arbetar, och de ukrainska förskolorna visar också exempel på hur undervisningen kan se ut där. Även fast förskolornas undervisning är väldigt lika varandra i Ukraina så behöver det inte betyda att alla förskolor i Ukraina genomför undervisningen på samma sätt. Det kan naturligtvis finnas olikheter även i Ukrainas förskolor. När jag valde den svenska förskolan var jag inte heller medveten om att jag skulle få besöka så många olika förskolor i Ukraina. Därför blev det även dubbelt så många datainsamlingstillfällen i Ukraina än i Sverige. Detta ser jag dock inte som en nackdel eftersom jag hade mer förkunskaper om den svenska förskolan än om den ukrainska och kunde då få mer kunskap genom att få se många olika undervisningar i Ukraina.

6.2 Resultatdiskussion

I denna del diskuterar jag den svenska förskolans undervisning utifrån litteratur och forskning samt likheter och skillnader från de två länderna. Syftet med studien är att undersöka vad det finns likheter och/eller skillnader mellan länderna utan att värdera undervisningen.

6.2.1 Gårdagens samling – dagens undervisning i den svenska förskolan

Den undervisning som jag har observerat i den svenska förskolan stämmer bra överens med det som Rubinstein Reich (1996) beskriver. Hon menar att en samling, som även de svenska förskollärarna kallade undervisningen för, hålls på en bestämd plats och på en bestämd tid, vilket även framgår i min analys av förskolans undervisning. På den undersökta förskolan genomförs alltid undervisning vid ungefär 09:10 och håller sedan på i ca 20 minuter. Förskollärarna använder också alltid samma rum till gruppernas undervisning och de sitter alltid på mattan som är placerad där. Rubinstein Reich beskriver även samlingens organisation och innehåll som något återkommande. Oftast börjar samlingen med namnuppprop och innehåller sedan olika slags delmoment. Några utav de moment som Rubinstein Reich beskriver och som även jag kan se i min analys är delmomentet namnuppprop, sång, rim och samtal. Dessa moment finns återkommande i samtliga undervisningstillfällen från den svenska förskolan. Rubinstein Reich menar även att samlingen avslutas på ett visst sätt genom att barnen får lämna den på olika sätt. De tillfällen som jag observerade avslutas alltid med att barnen får äta frukt och sedan får de som är klara gå ifrån först.

Även fast Rubinsteins Reichs undersökning, som ligger till grund för hennes bok, genomfördes på 90-talet så finns det stora likheter med dagens undervisning i förskolan. Kan det bero på att de verksamma förskollärarna på den undersökta förskolan utbildade sig på 80-talet och därmed lever samlingens tradition vidare? Nyare forskning visar att arbetet med samlingar och aktiviteter ser olika ut på olika förskolor (Tullgren, 2004). Tullgren menar att vid vissa förskolor används planerade aktiviteter och temaarbeten varje dag vid en viss tid, medan andra förskolor fokuserar på leken och genomför få planerade aktiviteter. Eftersom forskning visar att det ser olika ut så är min förskolas ”traditionella samling” ett exempel på hur undervisningen kan se ut i dagens förskola. Kan dessa skillnader i den svenska förskolan bero på vilken verksamhetsprofil förskolan använder? Som jag berättar inledningsvis så har jag tidigare sett att verksamhetsprofilen kan vara en faktor som påverkar hur undervisningen uttrycks. Den undersökta förskolan arbetade inte utifrån någon vald pedagogik och kan därför ses som en ”traditionell förskola”. Den förskolan använder sig av ”traditionella samlingar” som har sina rötter i Frøbels idéer. Här blir det även synligt att förskollärarnas bakgrund är en faktor som påverkar undervisningen. De gick alla sin utbildning på 80-talet då Frøbels idéer om samling och förskolan var aktuell (Rosenqvist, 2004).

Är det positivt eller negativt att den ”traditionella samlingen” inte har förändrats utan stämmer överens med 90-talets samling och det som Rubinstein Reich beskriver? Jag anser att det kan ses som både positivt och negativt. Det positiva är att samlingen i förskolans undervisning har en egen tradition som innehåller många olika delar som alla tillför något bra. Det negativa kan vara att det inte har hänt någon förändring i förskolans undervisning på 20 år. När Rubinstein Reich (1996) skrev sin bok fanns inte läroplanen för förskolan som kom 1998. I och med den förändrades synen på verksamheten som därmed skulle arbeta utifrån strävansmål. I nuläget finns det en nyare version av förskolans läroplan som reviderades 2010. Frågan är om den nya läroplanen kommer att påverka undervisningen i förskolan allteftersom den etableras i de svenska

förskolorna. Hittills har inte läroplanerna påverkat samlingens struktur och innehåll, men förmodligen har den fört med sig arbetssättet att planera undervisningen utifrån de strävansmål som finns beskrivna där.

6.2.2 Likheter och skillnader mellan länderna

I resultatbeskrivningen framgår tydliga skillnader mellan den svenska förskolans undervisning och den ukrainska. Det finns få självklara likheter mellan ländernas sätt att undervisa på. En likhet är att vid alla undervisningstillfällen är det förskolläraren som är ledaren och håller i aktiviteterna. Detta kan ses som en självklar faktor eftersom det är planerad undervisning och förskollärarna har då en central roll i att både planera och genomföra undervisning. En annan likhet anser jag är undervisningslängden som är någorlunda lika. I Ukraina var de dock lite längre än de i Sverige, men de var under samma tidsrymd, 20-35 minuter. Båda länderna använder även olika sånger i undervisningen, fast på olika sätt. Den sista likheten handlar om att barnen blir delaktiga i undervisningen på liknande sätt genom att förskolläraren ställer frågor till barnen. Genom frågorna blir barnen delaktiga och aktiva i undervisningen. Barnen blir även delaktiga genom att förskolläraren ger dem olika instruktioner som de ska följa. Skillnader mellan länderna är som sagt betydligt fler.

Vart undervisningen utspelar sig är en av skillnaderna eftersom den observerade undervisningen i Ukraina ibland äger rum i andra miljöer. Framförallt så använder de utemiljön vilket den observerade förskolan i Sverige aldrig gör. De ukrainska förskollärarna utnyttjar olika rum för olika slags aktiviteter. Musik- och rörelserummet används enbart när de har musik eller dans som tema och de andra rummen används till övriga teman. De ukrainska förskollärarna använder hela rummet i undervisningen medan de svenska enbart använder den del av rummet där mattan är placerad. I och med att de ukrainska förskollärarna använder olika delar av rummet blir det möjligt för dem att göra olika slags moment och barnen får större variation i undervisningen. De ukrainska barnen får även vid flera tillfällen sitta vid bord och genomföra olika uppgifter, vilket i Sverige kan liknas vid skolans undervisning. Utifrån tidigare iakttagelser på svenska förskolor i deras undervisning har placeringen på mattan varit återkommande. Även förskolläraren är placerad på golvet för att komma i barnens nivå, vilket jag även fick se i mina observationer. Den ukrainska förskolläraren står alltid upp och har antingen genomgång, ger instruktioner eller demonstrerar något. Hur ländernas förskolor organiserar miljön kan ha samband med landets kultur. Den svenska undervisningen visar likheter med den ”traditionella samlingen” som Rubinstein Reich (1996) beskriver. Den ukrainska undervisningen kan jag inte jämföra med någon litteratur men eftersom jag ser liknande tendenser som återkommer i observationerna så kan det finnas någon slags kulturtradition som ligger bakom organisationen.

Innehållet i undervisningen är en intressant aspekt eftersom även den ser olika ut. I den svenska förskolan har jag sett likheter från ”traditionell samling” (Rubinstein Reich) i vad undervisningen kan innehålla. I Ukraina ser det annorlunda ut där de erbjuder många olika teman som innehåller olika moment som handlar om det. De har till exempel inte sång när de har matematik eller bild. Däremot har de ofta fysiska aktiviteter där de får röra på sig. Utifrån min analys ser jag att den svenska förskolan arbetar mer efter långsiktiga teman under flera dagar medan den ukrainska förskolan

erbjuder många olika teman under en och samma dag. Undervisningens innehåll kan delvis ha att göra med kulturen i länderna. I Ukrainas kultur fick jag uppleva deras olika konstverk i form av fina teckningar, skulpturer och andra handgjorda verk. Denna kultur vill förskolorna förmedla tidigt till barnen vilket blir synligt i undervisningen om bild. Förskolläraren visar hur barnen ska måla för att alla ska göra likadant och för att de ska lära sig hur man målar. Jag fick uppleva i Ukraina att de är väldigt måna om sin kultur inom bild, drama och dans och det är nog därför som dessa teman finns med i förskolan. Under danslektionen får barnen lära sig olika rörelser som kännetecknar den ukrainska folkdansen. Barnen får även träna på att dansa två och två, flicka och pojke, vilket är en viktig del i ukrainsk folkdans. Den svenska kulturen, anser jag, handlar istället mer om olika sånger och traditioner vid högtider. I några observerade undervisningar tränar barnen på julsånger som de ska sjunga för sina föräldrar, vilket brukar vara en tradition på många förskolor under adventstid och kring luciadagen. Även flera utav sångerna är "klassiker" som är väldigt vanliga i hela landet.

En annan aspekt för varför den ukrainska förskolan har ett visst innehåll har med förskolans mål att göra. Deras läroplan ser annorlunda ut jämfört med vår svenska läroplan för förskolan. Jag fick ta del av några områden från den ukrainska läroplanen som jag fick översatt till engelska. Där finns det olika mål som barnen ska kunna vid en viss ålder. I matematik ska barnen till exempel kunna visa och namnge formerna kub, sfär, cirkel, kvadrat och triangel när de är 4 år. När de är 5 år ska barnen kunna se vad ett föremål har för form. I samtal med förskollärare fick jag även reda på att barnen ska kunna vissa saker när de börjar skolan. De gör då en slags utvärdering eller test på vad barnen kan. Detta får en påverkan på vad ukrainska undervisningen ska innehålla i förskolan. Eftersom barnen ska nå vissa mål så måste förskolläraren planera undervisningen så att detta möjliggörs. I den svenska förskolans läroplan finns det istället strävansmål som anger riktlinjer för vad förskollärarna ska sträva mot. Barnen i Sverige behöver heller inte kunna vissa saker för att få börja skolan.

En annan intressant skillnad är hur barnens delaktighet och inflytande blir synlig i undervisningarna. Barns inflytande blir inte synlig i de ukrainska förskolorna, bortsett från ett tillfälle. Barnen får aldrig tillfälle att påverka varje sig innehåll eller form och de tar sig inte tillfälle till det heller. Förskollärarna är en viktig faktor i denna aspekt eftersom det beror på dem om barnen får påverka och hur det ges möjlighet till det i undervisningen. I den svenska förskolan ger förskolläraren barnen tillfällen att påverka och barnen tar egna initiativ till att påverka. Vid flera tillfällen är det barnen själva som vill uttrycka önskemål utan att förskolläraren har bett eller frågat om det. Även fast förskolläraren har tänkt samtala om något annat eller genomföra något moment, så tar den tillvara på barnens initiativ genom att bekräfta och föra samtalet vidare. De svenska förskollärarna är öppna och tillåtande gentemot barnen som får påverka undervisningen. De ukrainska förskollärarna är mer stängda i deras synsätt att låta barnen ha inflytande, vilket kan ha påverkats av förskollärarnas styrda planering utifrån läroplansmålen. Det kan också ses som ett resultat av de rådande kulturerna. Kulturen i Ukraina påvisar mer på att det är läraren som leder undervisningen och det är den som ska lära ut ett bestämt innehåll, mina åsikter enligt vad jag har upplevt och observerat. Den svenska kulturen visar mer tendenser på en tillåtande kultur där barnen även kan lära av varandra.

Vad som anses vara förskolans huvuduppgift är en intressant aspekt utifrån skillnaderna mellan länderna. Tidigare i diskussionen tar jag upp problematiken med att undersöka den fria leken i Ukraina. Frågan är om den ukrainska förskolan erbjuder barnen fri lek och vad de anser att deras huvuduppgift är. Eftersom jag inte fick se den fria leken i förskolan frågade jag några förskollärare om de erbjuder barnen det. De svarade då att barnen självklart får leka, men de menade att vi inte fick se den eftersom de ville visa så mycket på så kort tid. De valde därmed att visa lektioner istället för barnens lek. Den ukrainska förskolan kan även ha en annan syn på leken jämfört med den svenska förskolans synsätt. Leken är en väldigt central del i den svenska förskolans verksamhet, men hur ser förskollärarna i Ukraina på leken? Ser de leken som mindre väsentlig och meningsfull och därmed inte ägnar så mycket tid åt den? Kan det vara därför som de valde att visa upp olika lektioner som de anser är viktiga och som de även är stolta över? Min studie synliggör att det kan förekomma ett flertal planerade undervisningstillfällen under en dag i den ukrainska förskolan, vilket också kan visa på att det centrala i den ukrainska förskolan är den planerade undervisningen. Leken kan därmed betraktas som underordnad i Ukraina. I den svenska förskolan genomförs en undervisning per dag, vilket istället kan visa att leken är det centrala i den svenska förskolan. Ett intressant perspektiv blir här hur balansen ser ut mellan undervisning och lek i de båda länderna. Förskolans huvuduppgift anses vara undervisningen i Ukraina medan leken anses vara huvuduppgiften i Sverige.

6.2.4 Avslutande diskussion

Jag har nu beskrivit många skillnader mellan ländernas sätt att undervisa på i förskolan. Frågan man kan ställa sig då är vilket land som erbjuder barnen den bästa undervisningen. Jag anser att man inte kan ge ett korrekt svar på den frågan eftersom jag anser att både länderna erbjuder delar som kan ses som både positiva och negativa. Att enbart välja den ena eller den andra som "den bästa" skulle inte fungera i det här fallet. De har olika kulturer och traditioner som påverkar dem och på så sätt arbetar de på olika sätt. Det finns inte heller någon utav dessa länder som arbetar på fel sätt eftersom de arbetar utifrån sin tradition och utifrån förskollärarnas personliga förkunskaper och erfarenheter. Däremot är det intressant att jämföra olika länder för att få syn på hur förskolans verksamhet kan se ut och därmed få möjligheten att få ett annat perspektiv på den egna förskolan. Utifrån mina slutsatser och diskussioner anser jag att det finns vissa kulturella mönster för både den ukrainska och svenska förskolan.

Enligt den sociokulturella teorin är förskolan en kulturell institution som består av; olika relationer mellan människor, kommunikativa mönster och fysiska föremål samt organisationer (Säljö, 2010). Förskolan har en kultur som präglar verksamheten och den är därmed vägledande för vad som pågår i den praktiken. Vad som pågår i förskolan sker oftast inte av en slump, det vill säga det som sker i verksamheten finns det ofta en tanke bakom, men vissa saker sker inte alltid medvetet. Tullgrens (2004) studie synliggör hur förskollärare påverkar leken och vad som skapas medvetet och omedvetet i förskolekulturen. Förskollärare styr barnens lek bort från det som inte är önskvärt till något som uppfattas positivt. Tullgren kommer fram till att genom förskollärarnas styrning i leken förväntas barnen leka på ett normalt sätt. I förskolans verksamhet finns det vissa starka traditioner grundade på landets eller förskolans kultur och tradition.

Dessa traditioner är ofta osynliga eftersom vi ofta tar dem för givet. I studien blir det synligt hur traditioner och kulturer påverkar förskolans verksamhet i undervisningen.

Jag hade inte förväntat mig att det skulle vara så stor skillnad mellan länderna i frågan om förskolans undervisning. Innan jag åkte till Ukraina hade jag dock en aning om vad jag skulle få se, vilket delvis blev bekräftat, men jag fick även uppleva saker som förvånade mig. Jag hade tidigare fått höra av andra, som hade varit där tidigare och besökt andra förskolor, att barnen ofta satt vid bord och bänkar i undervisningen och att det var tydligt att förskolläraren ledde undervisningen. Detta fick även jag uppleva, men det som förvånade mig var att barnen i stort sett aldrig fick vara med och påverka undervisningen. Jag hade en aning om detta innan, men jag trodde inte att det skulle visa sig så tydligt. Något annat som förvånade var det stora utbudet av innehåll och att en undervisning innehöll engelska. När jag åkte dit fick jag höra att den största delen av befolkningen i Ukraina inte hade några engelskakunskaper. Men här visade det sig att de nu satsar på att barnen tidigt ska få träna på engelska.

Det har varit ett väldigt givande arbete eftersom jag har fått nya perspektiv på vad förskolans undervisning kan innehålla och hur den kan utformas. Att undersöka just undervisningen i förskolan har varit givande eftersom ämnet ligger på dagens agenda i och med den nya läroplanen för förskolan och det som står skrivet i skollagen. En sak som jag har kommit fram till som jag inte tidigare var medveten om är att landets kultur och traditioner blir synlig i förskolans arbetssätt. Jag var inte lika medveten om det tidigare eftersom jag inte hade sett det så tydligt i undervisningen eller reflekterat över det. Nu däremot har jag fått se att både den ukrainska och svenska förskolan visar exempel på landets kulturer och traditioner. I Ukraina är bild, dans och sång en stor i deras kultur, vilket även finns med i undervisningen där barnen ska lära sig traditionella danser och sånger. I den svenska förskolan synliggörs landets traditioner vid jul och lucia där det sjungs olika slags sånger.

6.3 Fortsatt forskning

Min studie har fokuserat på hur förskolans undervisning genomförs i två länder utifrån olika aspekter. Eftersom det framkom flera skillnader mellan länderna skulle det vara intressant för vidare studier att undersöka andra europeiska länders undervisning och få fler perspektiv på den svenska förskolan. Det skulle vara intressant att få ta del av om ett annat land i Europa skiljer sig i förskolans undervisning såsom Sverige och Ukraina gör. Eftersom synen på lek och undervisning ser olika ut i Sverige och Ukraina så vore det intressant att undersöka hur de ukrainska och svenska förskollärarna ser på lek och vad de anser är förskolans huvuduppgift. Ett annat förslag på vidare forskning är att undersöka förskolans undervisning utifrån förskollärarnas perspektiv. Genom intervjuer efter observerade undervisningstillfällen skulle forskaren få syn på förskollärarens tankar kring vad som händer och om det blev som den hade tänkt och planerat. Dels skulle forskaren få reda på syftet med undervisningens innehåll och form, och förskolläraren skulle även bli medveten om sitt förhållningssätt i undervisningen.

Referenser

- Alexandersson, M. (1994). Den fenomenografiska forskningsansatsens fokus. I B. Starrin, & P.-G. Svensson (Red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* (ss. 111-138). Lund: Studentlitteratur.
- Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- EdNu (1999). *Pre-school educational system in Ukraine*. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.ednu.kiev.ua/edu_se_pres.htm. [2011-12-09].
- Fangen, K. (2004). *Deltagande observation*. Malmö: Liber.
- Kullberg, B. (2004). *Etnografi i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (1995). *Observation och intervju i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordin-Hultman, Elisabeth. (2004). *Pedagogiska miljöer och barns subjektsskapande*. Stockholm: Liber.
- Olsson, H. & Sörensen, S. (2011). *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (2006). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.
- Rosenqvist, M-M. (2000). *Undervisning i förskolan? En studie av förskolläroavseerandes föreställningar*. (Studies in educational sciences No. 27). Stockholms Universitet.
- Rubinstein Reich, L. (1996). *Samling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (utgiven 2011-03-30). *PM – Barns och personal i förskolan hästen 2010*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2521>. [2011-09-12].
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, P-G. (1996). Förståelse, trovärdighet eller validitet? I P-G. Svensson, & B. Starrin, B (Red.), *Kvalitativa studier i teori och praktik* (ss. 209-227). Lund: Studentlitteratur.
- Synodi, E. (2010). Play in the kindergarten: the case of Norway, Sweden, New Zealand and Japan. *International Journal of Early Years Education*, 18(3), 185-200.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedt.
- Säljö, R. (2010). *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedt.

Tullgren, Charlotte. (2004). *Den välreglerade friheten - Att konstruera det lekande barnet*. Lärarutbildningen (Malmö Studies in Educational Sciences No. 10). Malmö Högskola.

Utbildningsdepartementet (publicerad 2009-05-04). *Förskola*. Regeringskansliet.[Elektronisk]. Tillgänglig <http://www.regeringen.se/sb/d/1482>. [2011-09-12].

Utbildningsdepartementet. (2010). *Läroplan för förskolan. Reviderad 2010*. Västerås: Fritzes.

Utbildningsdepartementet (utfärdad 2010-06-23). *Skollag (2010:800)*. [Elektronisk]. Sveriges Riksdag. Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2010:800#K8>. [2011-12-12].

Vygotskij, L. (1999). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.

Wertsch, (1991). *Voices of the Mind. A sociocultural approach to mediated action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Westlund, K. (2011). *Pedagogers arbete med förskolebarns inflytande. En demokratididaktisk studie*. Lärarutbildningen. (Malmö Studies in Educational Sciences Licentiate Dissertation Series 2011:21). Malmö Högskola.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. [Elektronisk]. Codex. Tillgänglig: <http://codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>. [2011-09-18].

Till: xxx

2011-09-22

Hej!

Jag heter Charlotte Helin och läser till lärare med inriktning mot förskolan, förskoleklass och grundskolans åk 1-3 på Högskolan i Skövde. Jag går nu min examenstermin och mitt examensarbete kommer att handla om förskolans inomhusmiljö och vad den erbjuder barnen i den fria leken.

I studien vill jag observera avdelningars olika rum och vad de innehåller samt observera barnens lek i rummen. Jag ska genomföra mina studier på en förskola i Sverige och en i Ukraina för att få ett internationellt perspektiv på våra svenska förskolor. Observationerna på rummens innehåll kommer att göras med en kamera och observationerna på barnen kommer att genomföras med videokamera, därför kommer jag även att behöva ha föräldrarnas medgivande. De berörda föräldrarna kommer få ett brev där jag berättar syftet för studien och att allt material raderas när studien är färdig. Jag kommer även be om föräldrarnas tillåtelse att filma deras barn och jag respekterar deras beslut. Uppsatsen publiceras för allmänheten men jag är noggrann med att avidentifiera förskolans namn och alla medverkande. Mitt insamlade material kommer endast att beskrivas i rapporten, bilder och filmer kommer inte finnas med så utomstående kan inte ta del av det.

Min fråga till er är om ni anser att det är möjligt att jag kan genomföra min studie hos er. Studien är tänkt att äga rum v. 44, men om det inte skulle passa er kan vi komma överens om andra dagar. Jag kommer att ta kontakt med er igen v. 40 för att få reda på ert beslut om att delta. Om ni har några frågor kan ni nå mig på:

Mail: xxx mobilnummer: xxx

Med vänliga hälsningar
Charlotte Helin

Bilaga 2 – Brev till föräldrar

Hej!

Jag heter Charlotte Helin och läser till lärare med inriktning mot förskolan, förskoleklass och grundskolans åk 1-3 på Högskolan i Skövde. Jag går nu min examenstermin och ska genomföra mitt examensarbete på ditt barns avdelning. Examensarbetet kommer att handla om förskolans inomhusmiljö och vad den erbjuder barnen i den fria leken. Samma studie kommer jag även genomföra på en förskola i Ukraina under hösten för att få ett internationellt perspektiv på vår svenska förskola.

I studien ska jag observera avdelningens olika rum och vad de innehåller samt observera barnens lek i rummen. Observationerna på barnen kommer att genomföras med videokamera, därför behöver jag föräldrarnas medgivande. Det är frivilligt om ni vill att era barn ska filmas eller inte, allt material är endast till för studiesyfte och kommer raderas när studien är färdig. Mitt insamlade material kommer endast att beskrivas i rapporten, bilder och filmer kommer inte finnas med så utomstående kan inte ta del av det. Uppsatsen publiceras för allmänheten men jag är noggrann med att avidentifiera förskolans namn och alla medverkande. Ingen kommer att känna till vilken förskola jag har varit på eller vilka barn jag har filmat.

Lämna tillbaka talongen nedan till barnets avdelning med en underskrift och barnets namn senast fredag v. 42. Kryssa i ja eller nej om ni godkänner detta. Hör gärna av er om ni har frågor och funderingar kring detta.

Med vänliga hälsningar

Charlotte Helin
070-xxxxxxx
xxxx@hotmail.com

2011-09-22

Jag är medveten om att videoinspelningarna endast är till för studien och därefter kommer att raderas. Jag är medveten om att inga namn eller uppgifter kommer att finnas med i studien som kan härleda till förskolan och mitt barn.

Jag godkänner att mitt barn deltar i studien och därmed blir filmad.

Ja

Nej

Målsmans underskrift

Barnets namn

Datum och Ort

Bilaga 3 – De observerade aktiviteterna

Aktivitet	Barngrupp	Innehåll	Tidslängd	Miljö
Aktivitet 1	3-4 år	Matematik	ca 25 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 2	5-6 år	Musik	ca 25 min	Musik- och rörelserum
Aktivitet 3	5-6 år	Trafikregler	ca 30 min	Utomhus
Aktivitet 4	5-6 år	Dans	ca 25 min	Musik- och rörelserum
Aktivitet 5	5-6 år	Engelska	ca 25 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 6	5-6 år	Naturvetenskap	ca 25 min	Utomhus
Aktivitet 7	5-6 år	Bild	ca 30 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 8	5-6 år	Matematik	ca 25 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 9	5-6 år	Matematik	ca 35 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 10	5-6 år	Hösten	ca 20 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 11	3-4 år	Språk	ca 20 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 12	2-3 år	Språk	ca 20 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 13	3-4 år	Språk	ca 20 min	Deras vanliga rum
Aktivitet 14	3-4 år	Jultema	ca 20 min	Deras vanliga rum + Målarrum
Aktivitet 15	1-4 år	Jultema	ca 15-20 cm	Deras vanliga rum